

REVIZORSKA PROCJENA VREMENSKE NEOGRANIČENOSTI POSLOVANJA

Bradanović, Doris

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:124:360830>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-13**

Repository / Repozitorij:

[REFST - Repository of Economics faculty in Split](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
EKONOMSKI FAKULTET**

DIPLOMSKI RAD

**REVIZORSKA PROCJENA VREMENSKE
NEOGRANIČENOSTI POSLOVANJA**

Mentorica:

Izv. prof. dr. sc. Tina Vuko

Student:

Doris Bradanović, 2181142

Split, rujan 2020.

SADRŽAJ:

1. UVOD.....	1
1.1. Problem istraživanja.....	1
1.2. Predmet istraživanja.....	2
1.3. Istraživačke hipoteze.....	3
1.4. Ciljevi istraživanja.....	6
1.5. Metode istraživanja.....	7
1.6. Doprinos istraživanja.....	8
1.7. Struktura rada.....	8
2. FINACIJSKO IZVJEŠTAVANJE.....	10
2.1. Regulativni okvir financijskog izvještavanja u Republici Hrvatskoj.....	10
2.2. Temeljni financijski izvještaji.....	12
2.2.1. Bilanca.....	12
2.2.2. Račun dobiti i gubitka.....	14
2.2.3. Izvještaj o novčanom tijeku.....	15
2.2.4. Izvještaj o promjenama kapitala.....	16
2.2.5. Bilješke uz financijske izvještaje.....	16
2.3. Kriteriji za ocjenu realnosti i objektivnosti financijskih izvještaja.....	17
3. TEORIJSKI I REGULATIVNI OKVIR EKSTERNE REVIZIJE.....	20
3.1. Uloga i značaj eksterne revizije.....	20
3.2. Odnos eksterne revizije i revizijskog odbora.....	22
3.3. Proces revizije financijskih izvještaja.....	24
3.4. Revizorsko izvješće.....	26

4. OCJENJIVANJE	PRETPOSTAVKE	VREMENSKE
NEOGRANIČENOSTI POSLOVANJA.....29		
4.1. Razmatranje pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja.....29		
4.2. Odgovornost menadžmenta.....30		
4.3. Odgovornost revizora.....31		
4.3.1. Postupci procjene rizika.....32		
4.3.2. Ocjenjivanje menadžmentove procjene.....34		
4.3.3. Revizorsko izvještavanje o procjeni vremenske neograničenosti poslovanja.....35		
4.4. Analitički postupci u ocjeni vremenske neograničenosti poslovanja..... 37		
5. ANALIZA	DETERMINANTI	REVIZORSKE PROCJENE
VREMENSKE NEOGRANIČENOSTI POSLOVANJA..... 40		
5.1. Osvrt na postojeća istraživanja.....40		
5.2. Definiranje uzorka i istraživačke metodologije.....44		
5.3. Analiza rezultata istraživanja.....51		
6. ZAKLJUČAK..... 61		
SAŽETAK..... 64		
SUMMARY.....64		
LITERATURA..... 66		
POPIS TABLICA.....69		
POPIS SLIKA.....70		

1. UVOD

1.1. Problem istraživanja

U suvremenom poslovnom okruženju obilježenom neizvjesnošću vremenska ograničenost ili pak neograničenost poslovanja, kao vječni problem opstanka poslovnih subjekata, osobito je aktualna. Naime, u uvjetima tržišnog privređivanja poslovni subjekti često se susreću s nizom različitih poslovnih rizika koji dovode u pitanje stalnost njihova poslovanja.

Stoga je prilikom sastavljanja financijskih izvještaja neophodno voditi računa o primjenjivosti pretpostavke vremenske neograničenosti ili stvarnog kontinuiteta poslovanja. To je jedna od temeljnih računovodstvenih pretpostavki koja je utvrđena okvirom financijskog izvještavanja u računovodstvenim sustavima svih zemalja. Ta pretpostavka podrazumijeva da će u doglednoj budućnosti poduzetnik nastaviti s poslovanjem, pri čemu nema namjeru ni potrebu likvidirati ili znatno smanjiti razmjer svojih poslova. Ako takva namjera ili potreba postoji, financijski izvještaji bi morali biti sastavljeni na drugačijoj osnovi, i u tom se slučaju primjenjivana osnova objavljuje. Također se podrazumijeva da poduzetnik neće zatražiti zaštitu od vjerovnika sukladno važećim zakonima, odnosno da nad njime neće biti pokrenut stečajni postupak. Sukladno tome, imovina i obveze se iskazuju uz pretpostavku da će subjekt biti sposoban iskoristiti svoju imovinu i podmiriti svoje obveze u normalnom tijeku poslovanja.

Kao što je već istaknuto, ocjenjivanje vremenske neograničenosti poslovanja u kontekstu suvremenog dinamičnog i nestabilnog poslovnog okruženja, osobito dobiva na značenju. Naime, važno je za svakoga dionika utvrditi je li poduzeće koje je predmet njegova interesa sposobno poslovati u vremenski neograničenom roku. Ocjenjivanje te osnovne računovodstvene pretpostavke najčešće se vezuje uz revizore, ali je njezina primjena mnogo opsežnija i odnosi se kako na menadžment i računovođe poduzeća, tako i na sve vanjske stakeholdere kojima prestanak poslovanja ili ozbiljno narušavanje financijske stabilnosti poduzeća može značiti stvaranje gubitka.

Vjerovnici su zainteresirani utvrditi je li financijska stabilnost poslovnoga subjekta narušena i je li prema tome, poslovanje u vremenski neograničenome roku upitno, kako bi mogli ocijeniti mogućnost naplate svojih potraživanja i nastavak mogućih isporuka. Vremenska neograničenost poslovanja gospodarskog subjekta kupcima jamči redovitu opskrbu različitim dobrima i uslugama, zaposlenicima smanjuje neizvjesnost stabilnosti radnoga mjesta, državi osigurava naplatu javnih prihoda, ali i smanjenje potencijalnih rashoda do kojih bi eventualno

došlo otpuštanjem zaposlenika. Ostala šira javnost, poput potencijalnih investitora, financijskih analitičara, akademske zajednice i sl., također je zainteresirana za primjenjivost osnovne računovodstvene pretpostavke, iz razloga što njezino narušavanje, osobito kod velikih poslovnih subjekata, može značajno utjecati na stabilnost gospodarstva kao cjeline (ilustrativan je primjer stečaj poduzeća Agrokor u RH). Naveden širok krug zainteresiranih jasno ukazuje na potrebu stalnog ocjenjivanja koncepta stvarnog kontinuteta poslovanja, kako na razini pojedinih poslovnih subjekata, tako i na razini grana, djelatnosti i gospodarstva u cjelini. Zbog toga je upravo problematika vremenske neograničenosti poslovanja problem istraživanja ovog diplomskog rada u kojem se nastojalo analizirati determinante utjecaja na revizorsku procjenu ove temeljne računovodstvene pretpostavke.

1.2. Predmet istraživanja

Važni akteri koji sukladno sa standardima struke moraju pristupiti ocjenjivanju pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja jesu revizori. Revizori su sukladno Međunarodnom revizijskom standardu 570 - „Vremenska neograničenost poslovanja“ (Izmijenjen), obvezni prilikom obavljanja revizije financijskih izvještaja ocijeniti je li procjena menadžmenta o tome da se financijski izvještaji sastave na osnovi vremenske ograničenosti poslovanja primjerena i moraju razmotriti postojanje okolnosti i događaja koji upućuju na postojanje značajnih neizvjesnosti povezanih s vremenskom neograničenošću poslovanja.

Mišljenjem revizora u konačnici je određena kvaliteta financijskih izvještaja, odnosno potvrđene su ili opovrgnute u njima iskazane tvrdnje menadžmenta. Stoga je odgovornost revizora prema ostalim dionicima (eng. stakeholders) vrlo izražena. Odgovornost revizora osobito dobiva na značenju u uvjetima kada je financijska stabilnost ozbiljno narušena ili je došlo do nastanka događaja koji mogu uzrokovati bitno smanjenje obujma ili prestanak poslovanja poslovnog subjekta, odnosno kada je pretpostavka vremenske neograničenosti poslovanja dovedena u pitanje, budući da je u tim slučajevima izloženost gubitcima stakeholdera najveća.

Stoga je, s obzirom na njen značaj, upravo analiza revizorske procjene vremenske neograničenosti poslovanja predmet istraživanja ovog rada. U radu se istražuju čimbenici koji utječu na revizorsko izražavanje sumnje u primjerenost pretpostavke vremenske

neograničenosti poslovanja. Instrumenti istraživanja su financijski ali i nefinancijski, kvalitativni pokazatelji, čije se vrijednosti dovode u vezu s mišljenjem revizora.

Istraživanje je provedeno na uzorku poduzeća čije su dionice kotirale na Zagrebačkoj burzi tijekom 2017. i 2018. godine i koja sudostavila godišnji upitnik Kodeksa korporativnog upravljanja. Naime, u empirijskoj analizi je korišten indeks učinkovitosti revizijskog odbora koji se izračunava na temelju odgovora na pitanja iz godišnjeg upitnika Kodeksa korporativnog upravljanja koja se odnose na rad revizijskog odbora. Podaci potrebni za izračun ostalih pokazatelja prikupljeni su iz financijskih izvještaja svih poslovnih subjekata iz uzorka, preuzetih sa web stranica Zagrebačke burze, te pripadajućih revizorskih izvještaja iz javne baze podataka FINA-e.

Empirijska analiza determinanti utjecaja na revizorsku procjenu vremenske neograničenosti poslovanja provedena je korištenjem dviju statističkih metoda. U prvoj fazi istraživanja korištena je univarijatna analiza u kojoj se svaka varijabla promatrala posebno. Zatim se primjenila multivarijatna analiza u kojoj se istovremeno promatranje više varijabli provelo metodom logističke regresije. Logistička regresijska analiza koristi se u predviđanju vrijednosti dihotomne zavisne varijable na osnovi odgovarajućih nezavisnih varijabli. U empirijskoj analizi ovog rada, zavisna dihotomna varijabla je revizorska procjena vremenske neograničenosti poslovanja koja ima vrijednost 1 ako je revizor izrazio sumnju u vremensku neograničenost poslovanja, a 0 kada ta sumnja nije izražena. Nezavisne varijable su financijski i nefinancijski pokazatelji koji su odabrani kao potencijalno utjecajne varijable za ocjenjivanje te temeljne računovodstvene pretpostavke. Svi podaci su obrađeni u programskom paketu SPSS 16.0.

1.3. Istraživačke hipoteze

U skladu s definiranim problemom i predmetom istraživanja postavljene su određene istraživačke hipoteze koje su u empirijskom dijelu rada potvrđene ili opovrgnute:

H₁: Likvidnost i profitabilnost negativno utječu na revizorsko izražavanje sumnje u primjerenost pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja.

Likvidnost ukazuje na sposobnost poduzeća da pravovremeno podmiruje svoje dospjele kratkoročne obveze odnosno da i dalje nastavi poslovanje bez financijskih poteškoća. Za

ispitivanje utjecaja likvidnosti koristi se koeficijent tekuće likvidnosti koji mjeri sposobnost poduzeća da iz tekuće aktive podmiri tekuće obveze i koji je izračunat na temelju podataka iz bilance odabranih poslovnih subjekata.

Profitabilnost daje informacije o tome koristi li poduzeće učinkovito raspoložive resurse odnosno ostvarujući povrat uloženog kapitala, što se smatra najvišom upravljačkom djelotvornošću. Kao pokazatelj profitabilnosti korištena je neto profitna marža koja se izračunava na temelju podataka iz računa dobiti i gubitka.

U dosadašnjim istraživanjima¹ u Republici Hrvatskoj odabrani pokazatelji likvidnosti i profitabilnosti bili su signifikantni za ocjenu vremenske neograničenosti poslovanja te je utvrđeno da se povećanjem njihove vrijednosti smanjuje rizik poslovnog neuspjeha. Zbog toga se očekuje da za poduzeća koja uspješno podmiruju svoje kratkoročne obveze i ispunjavaju svoj glavni cilj, odnosno ostvaruju profit, revizori neće izražavati sumnju u nastavak njihova poslovanja.

H₂: Zaduženost i apsolutna razina obračunskih kategorija pozitivno utječu na revizorsko izražavanje sumnje u primjerenost pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja.

Zaduženost pokazuje izvore financiranja imovine poslovnog subjekta, tj. koliki se dio ukupne imovine financira iz tuđih izvora sredstava. U ovom radu ona se mjeri tradicionalnim pokazateljem stupnja zaduženosti koji analizira kapitalnu strukturu poslovnog subjekta i ukazuje na njegovu sposobnost da podmiri dospjele dužničke obveze.

Pri razvoju modela za ocjenu vremenske neograničenosti poslovanja u Hrvatskoj pokazatelji zaduženosti se učestalo koriste kao svojevrsni pokazatelji rizika servisiranja dugova, prije svega rizika vraćanja sredstava kreditorima i drugim vjerovnicima. Stoga se očekuje da što je stupanj zaduženosti veći i revizori će biti skloniji izražavanju sumnje u nastavak vremenski neograničenog poslovanja.

Nenovčane obračunske kategorije evidentiraju se prema temeljnoj računovodstvenoj pretpostavci nastanka događaja, tj. onda kada su nastale, a ne onda kad je uslijedio stvarni primitak ili izdatak novca. Zbog toga veće apsolutne razine obračunskih kategorija upućuju i

¹ Šarlija, N., Penavin, S., Harc, M. (2009): Pregledni rad: Predviđanje nelikvidnosti poduzeća u Hrvatskoj, Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, br. 2, str. 21-36.

Pervan, I., (2017): Predviđanje stečaja – sme proizvodna poduzeća u Hrvatskoj. Zbornik radova Veleučilišta u Šibeniku, br. 3-4, str. 33-45.

na veću neizvjesnost novčane realizacije takvih transakcija pa kao takve one mogu utjecati i na revizorsko izražavanje sumnje u vremenski neograničeno poslovanje.

H₃: Učinkovitost revizijskog odbora negativno utječe na revizorsko izražavanje sumnje u primjerenost pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja.

Rezultati istraživanja koje su proveli Kent, Chapple i Routledge² na uzorku australskih poduzeća ukazuju da poduzeća u kojima postoji revizijski odbor s većom vjerojatnošću će objaviti postojanje značajnih neizvjesnosti u vezi s vremenskom neograničenošću poslovanja, što ukazuje na važnu ulogu revizijskog odbora u osiguravanju integriteta financijskog izvještavanja.

Osim toga i Opala³ je u svom istraživanju na uzorku od 183 dioničkih i 100 revizijskih društava u Nigeriji utvrdio da postoji značajna pozitivna povezanost između revizijskog odbora i integriteta financijskih izvještaja što povećava kvalitetu korporativnog upravljanja i sprječava poslovni neuspjeh.

Empirijska analiza koju su Obighemi, Iyoha i Ojeka⁴ proveli istražujući 25 proizvodnih nigerijskih poduzeća pokazuje da mjere učinkovitosti revizijskog odbora kao što su neovisnost i financijska stručnost članova odbora, pozitivno utječu na financijsku uspješnost poduzeća.

Nadalje, u Hrvatskoj su Tušek, Filipović i Pokrovac⁵ proveli istraživanje nad 50 dioničkih i 50 revizijskih društava te su došli do zaključka da revizijski odbor, kao pododbor nadzornog odbora, utječe na povećanje efikasnosti eksternih i internih mehanizama korporativnog upravljanja tj. eksterne revizije i nadzornog odbora.

Istraživanje koje su metodom anketiranja proveli Žager, Mališ i Brozović⁶ pokazuje da revizori i korisnici revizije u Hrvatskoj smatraju da je aktivan i stručan revizijski odbor važan čimbenik kvalitete eksterne revizije.

² Chapple, L., Kent, P., Routledge, J. (2012): Financial Markets and Corporate Governance Conference, str. 1-31.

³ Okpala, K. E. (2012): Audit committee and integrity of financial statements: A preventive mechanism for corporate failure. Australian Journal of Business and Management Research, 2 (8), str. 32-40.

⁴ Ojeka, S., Iyoha, F., Obighemi, I. F. (2014): Effectiveness of Audit Committee and Firm Financial Performance in Nigeria: An Empirical Analysis. Journal of Accounting and Auditing: Research and Practice, str. 1-12.

⁵ Tušek, B., Filipović, D., Pokrovac, I. (2008): Uloga revizijskog odbora u povećanju eksternih i internih mehanizama korporativnog upravljanja. Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, 6 (1), str. 223-240.

⁶ Žager, L., Sever Mališ, S., Brozović, M. (2018): Revizijski odbor kao čimbenik kvalitete eksterne revizije. Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru.

Rezultati navedenih istraživanja ukazuju da učinkovit revizijski odbor ima pozitivan utjecaj na kvalitetu financijskog izvještavanja i eksterne revizije što posljedično rezultira učinkovitijim korporativnim upravljanjem koje umanjuje rizik poslovnog neuspjeha. Stoga se očekuje da će učinkovit revizijski odbor imati i negativan utjecaj na vjerojatnost izražavanja sumnje revizora u vremensku neograničenost poslovanja.

H₄: Velika revizorska društva (Velika četvorka) su sklonija izražavati sumnju u primjerenost pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja u odnosu na ostala revizorska društva.

Najveća međunarodna revizorska društva iz skupine Velike četvorke dominiraju na današnjem globalnom tržištu revizijskih usluga. Istraživanje koja su Rui et al.⁷ proveli na uzorku financijsko nestabilnih poduzeća u Kini, u razdoblju od 2001. do 2010. godine, otkriva da su revizori iz revizorskih društava Velike četvorke bili skloniji izražavanju sumnje u nastavak poslovanja klijenata od ostalih revizora, čak i kad je rizik bankrota klijenata bio nizak. Zbog toga se polazi od pretpostavke da su velika revizorska društva sklonija izražavati sumnju u sposobnost subjekta da nastavi s vremenski neograničenim poslovanjem.

1.4. Ciljevi istraživanja

Na temelju prethodno definiranog problema i predmeta istraživanja te postavljenih hipoteza, ovim istraživanjem žele se postići sljedeći ciljevi:

- ukazati na značaj koncepta vremenske neograničenosti poslovanja, kao jednog od temeljnih koncepata u računovodstvenoj i revizijskoj teoriji i praksi, za sve korisnike financijskih izvještaja;
- analizirati utjecaj financijskih pokazatelja na revizorsku procjenu vremenske neograničenosti poslovanja i to na uzorku hrvatskih poduzeća;
- istražiti utjecaj rada revizijskog odbora, kao značajnog mehanizma korporativnog upravljanja na revizorsku procjenu vremenske neograničenosti upravljanja s obzirom da u dosadašnjim istraživanjima u Republici Hrvatskoj taj utjecaj nije istražen;
- nakon provedene statističke analize donijeti zaključak o utjecaju prethodno istaknutih čimbenika.

⁷ Oliver M Rui, Phyllis LL Mo, Xi Wu (2015): The International Journal of Accounting 50 (1), str. 1-30

1.5. Metode istraživanja

Prilikom izrade ovog rada korištene su različite znanstvene metode:

Metoda analize - u ovom istraživanju primjenjena je metoda kvantitativne analize kojom se određene ekonomske činjenice i pojave svode na određene količine (vrijednosne pokazatelje) a zatim se međusobno uspoređuju i uzročno objašnjavaju. Ta metoda korištena je za utvrđivanje odnosa između pojedinih stavki financijskih izvještaja.

Deduktivna metoda - sustavna primjena deduktivnog načina zaključivanja u kojemu se iz općih sudova izvode posebni i pojedinačni zaključci. Dedukcija uvijek pretpostavlja poznavanje općih znanja na temelju kojih se spoznaje ono posebno ili pojedinačno.

Metoda dokazivanja i opovrgavanja - jedna je od najvažnijih znanstvenih metoda u kojoj su sadržane gotovo sve metode i svi posebni metodski postupci, kao i svi oblici mišljenja, poimanja, zaključivanja. Ova metoda korištena je pri dokazivanju točnosti odnosno pogrešnosti hipoteza koje su postavljene na početku istraživanja.

Metoda kompilacije - postupak preuzimanja tuđih rezultata znanstveno istraživačkog rada odnosno tuđih opažanja, stavova, zaključaka i spoznaja. Rezultati prethodnih istraživanja u ovom radu korišteni su pri donošenju novih zaključaka o revizorvoj procjeni vremenske neograničenosti upravljanja.

Statistička metoda - može se nazvati i općom metodom znanstvenih istraživanja u svim znanstvenim područjima jer predstavlja temelj za provođenje statističke analize društvenih i prirodnih pojava. Ona omogućava otkrivanje karakteristika, strukture, zakonitosti i uzročno posljedičnih veza promatranih pojava. U prvoj fazi empirijskog istraživanja ovog rada korištena je univarijatna analiza a zatim i multivarijatna analiza i to metoda logističke regresije.

Računalni program koji je korišten pri analizi u svrhu donošenja odluke o prihvatanju ili odbacivanju postavljenih hipoteza je SPSS 16.0.

1.6. Doprinis istraživanja

Empirijskim istraživanjem koje je, metodom anketiranja, proveo Zenzerović⁸ utvrđeno je da revizori i revizorska društva u Republici Hrvatskoj pri ocjenjivanju vremenske neograničenosti poslovanja najveći značaj pridaju financijskim pokazateljima na temelju bilance i dobiti, nakon čega slijede usporedna analiza financijskih izvještaja, financijski pokazatelji na temelju novčanog tijeka i naposljetku skupni financijski pokazatelji. Međutim, financijskim pokazateljima ne može se obuhvatiti sva kompleksnost suvremenog poslovanja. Stoga nefinancijski, kvalitativni pokazatelji također dobivaju na značenju, posebice s obzirom na sve prisutnije prijevare u financijskom izvještavanju.

Kao nadopuna postojećim modelima za ocjenjivanje pretpostavke neograničenosti poslovanja sugerira se korištenje kvalitativnih varijabli koje u prvom redu obuhvaćaju attribute korporativnog upravljanja i stanje u okruženju u kojem poslovni subjekt djeluje.

Stoga se doprinos ovog istraživanja ogleda upravo u uvođenju nove varijable u analizu revizorske procjene vremenske neograničenosti poslovanja, a to je učinkovitost revizijskog odbora. Na taj način želi se istražiti u kojoj mjeri učinkovito korporativno upravljanje, iskazano kroz rad revizijskog odbora, utječe na vjerojatnost izražavanja sumnje revizora u vremensku neograničenost poslovanja jer u postojećim istraživanjima taj utjecaj nije dovoljno istražen. Ujedno, ovaj rad trebao bi biti poticaj za uključivanje i nekih drugih aspekata korporativnog upravljanja u buduća istraživanja vezana za problematiku ocjenjivanja vremenske neograničenosti poslovanja.

1.7. Struktura rada

Diplomski rad se sastoji od pet poglavlja koja obuhvaćaju uvod, teorijsko razmatranje istraživane problematike, empirijsko istraživanje na odabranom uzorku poduzeća u Republici Hrvatskoj te zaključak o rezultatima provedenog istraživanja.

U uvodu je definirana problematika ocjenjivanja vremenske neograničenosti poslovanja kao problem istraživanja rada, te su postavljene istraživačke hipoteze i ciljevi koji se istraživanjem žele postići. Opisane su korištene znanstvene metode i obrazložen je doprinos istraživanja, kao i struktura rada.

⁸ Zenzerović, R. (2007): Analitički postupci – instrument revizora u ocjeni vremenske neograničenosti poslovanja. *Ekonomika istraživanja*, 20(2), str. 62-75.

U drugom dijelu rada predstavljen je regulativni okvir financijskog izvještavanja u Republici Hrvatskoj, te su uz prikaz temeljnih financijskih izvještaja objašnjeni i kriteriji za ocjenjivanje njihove realnosti i objektivnosti.

U trećem poglavlju objašnjena je uloga i značaj eksterne revizije te njen odnos s revizijskim odborom, kao važnim mehanizmom korporativnog upravljanja. Nadalje, ukratko je opisan proces revizije financijskih izvještaja, kao i rezultat tog procesa, tj. revizorsko izvješće.

Četvrto poglavlje obuhvaća ocjenjivanje pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja. Osim pojmovnog određenja ove temeljne računovodstvene pretpostavke razmotrena je i odgovornost menadžmenta u njenoj primjeni, kao i odgovornost revizora u ocjeni menadžmentove procjene. Pri tom je posebno istaknut značaj analitičkih postupaka koje revizor provodi u ocjeni nastavka poslovanja poduzeća.

Peto poglavlje usmjereno je na empirijsku analizu determinanti koje utječu na revizorsku procjenu vremenske neograničenosti poslovanja u Republici Hrvatskoj. Nakon osvrta na postojeća istraživanja, opisan je uzorak i statistička metodologija, te istražen i analiziran utjecaj odabranih varijabli na revizorsku procjenu stvarnog kontinuiteta poslovanja i to na uzorku odabranih hrvatskih poduzeća.

U zaključku su sažeto iznijeti glavni rezultati i spoznaje do kojih se došlo temeljem ovog istraživanja u kojem se nastojalo ukazati na značaj i aktualnost pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja. Pored toga, istaknut je i mogući smjer budućih istraživanja koji se odnosi na uključivanje, osim rada revizijskih odbora, i drugih aspekata korporativnog upravljanja pri analiziranju revizorskih procjena vremenske neograničenosti poslovanja u Republici Hrvatskoj.

2. FINANCIJSKO IZVJEŠTAVANJE

2.1. Regulativni okvir financijskog izvještavanja u Republici Hrvatskoj

U uvjetima velikih promjena i sve veće globalizacije tržišta potreban je kvalitetan i pouzdan način upravljanja poslovnim subjektima koji se mora temeljiti na realnim, istinitim i objektivnim informacijama. Značajan dio takvih informacija nastaje u računovodstvu i zapisan je u financijskim izvještajima koji predstavljaju podlogu i polaznu osnovu za analizu poslovanja poslovnih subjekata.

Problematika ciljeva financijskog izvještavanja razmotrena je u okviru Međunarodnih standarda financijskog izvještavanja gdje se ističe da je cilj financijskih izvještaja pružiti informacije o financijskom položaju, uspješnosti poslovanja i promjenama financijskog položaja subjekta što je korisno širokom krugu korisnika u donošenju ekonomskih odluka⁹. Informirati korisnike znači predložiti im sve relevantne i istodobno pouzdane informacije u obliku i sadržaju prepoznatljivom i razumljivom osobama kojima su namijenjene.

U tom kontekstu, financijski izvještaji su glavni nositelji računovodstvenih informacija i predstavljaju završnu fazu računovodstvenog procesiranja podataka. Oni moraju pružiti istinit, fer i pouzdan pregled imovine, obveza i kapitala, promjene financijskog položaja te dobiti i gubitka. Kako bi zadovoljili potrebe raznih korisnika, financijski izvještaji moraju imati i posebna kvalitativna obilježja koja informaciju predloženu u financijskim izvještajima čini upotrebljivom za korisnike. Četiri temeljna kvalitativna obilježja su:¹⁰

- Razumljivost (financijski izvještaji trebaju biti sastavljeni na način koji je razumljiv korisnicima, uz pretpostavku da korisnici posjeduju dovoljno znanja o poslovnim i ekonomskim aktivnostima kao i o samom računovodstvu)
- Važnost (podrazumijeva da informacije sadržane u financijskim izvještajima utječu na ekonomske odluke korisnika, pomažući im da procijene prošle, sadašnje ili buduće događaje ili pak potvrđujući ili ispravljajući njihove prošle ocjene. Na važnost informacije utječu njena vrsta i značaj.)

⁹ Narodne novine, (1999): Međunarodni računovodstveni standard 1, Narodne novine d.d. Zagreb, br 3/99. točka 9.

¹⁰ Narodne novine, (2006): Okvir za sastavljanje i prezentiranje financijskih izvještaja, Narodne novine d.d. Zagreb, br. 140/06, točka 25-42.

- Pouzdanost (informacije u financijskim izvještajima ne smiju sadržavati značajne pogreške kako bi se korisnici mogli pouzdati da informacije vjerno prikazuju ono što predstavljaju)
- Usporedivost (financijski izvještaji moraju sadržavati usporedive informacije koje omogućuju korisnicima identifikaciju trendova financijskog položaja i uspješnosti poduzeća i to kako unutar poduzeća, tako i u odnosu na druga srodna poduzeća i grupacije u cijelini).

Iz navedenih kvalitativnih obilježja proizlazi i temeljna svrha financijskog izvještavanja, a to je kreiranje visokokvalitetnih financijskih izvještaja koji povećavaju povjerenje investitora, kreditora i ostalih stakeholdera, osiguravajući im upotrebljive informacije za donošenje racionalnih poslovnih odluka. Naime, financijski izvještaji nisu sami sebi svrhom već oni moraju zadovoljiti interese i očekivanja čitavog niza korisnika koji se najčešće dijele u dvije skupine, interne (vlasnici, menadžeri zaposlenici) i eksterne korisnike (investitori, kreditori, dobavljači, kupci, država i njene agencije te javnost)

U Republici Hrvatskoj zakonski okvir financijskog izvještavanja definiran je:

1. Zakonom o računovodstvu¹¹
2. Međunarodnim standardima financijskog izvještavanja¹²
3. Hrvatskim standardima financijskog izvještavanja¹³
4. Pravilnikom o strukturi i sadržaju godišnjih financijskih izvještaja¹⁴
5. Pravilnikom o načinu vođenja Registra godišnjih financijskih izvještaja¹⁵

Odredbama Zakona o računovodstvu¹⁶ u Hrvatskoj je propisana upotreba dvaju standarda u financijskom izvještavanju. Naime, prema klasifikaciji poduzetnika u Zakonu o računovodstvu mikro, mali i srednji poduzetnici obveznici su primjene Hrvatskih standarda financijskog izvještavanja, dok veliki poduzetnici i poduzetnici čije dionice ili dužnički

¹¹ Narodne novine, (2015): Zakon o računovodstvu, Narodne novine d.d. Zagreb br. 78/15, 134/15, 120/16, 116/18, 42/20, 47/20

¹² Narodne novine, (2009): Međunarodni standardi financijskog izvještavanja, Narodne novine d.d. Zagreb br. 136/09, 8/10, 18/10, 65/10, 120/10, 58/11, 15/12

¹³ Narodne novine, (2008): Hrvatski standardi financijskog izvještavanja, Narodne novine d.d. Zagreb br. 30/08, 4/09, 58/11, 140/11, 86/15

¹⁴ Narodne novine, (2015): Pravilnik o strukturi i sadržaju godišnjih financijskih izvještaja, Narodne novine d.d. Zagreb br. 96/15, 95/16

¹⁵ Narodne novine, (2008): Pravilnik o načinu vođenja Registra godišnjih financijskih izvještaja, Narodne novine d.d. Zagreb br. 39/08, 37/09, 139/10, 1/16

¹⁶ Narodne novine, (2015): Zakon o računovodstvu, Narodne novine d.d. Zagreb br. 78/15, čl. 17.

vrijednosni papiri su uvršteni ili se obavlja priprema za njihovo uvrštenje na burzu, obveznici su primjene Međunarodnih standarda financijskog izvještavanja.

2.2. Temeljni financijski izvještaji

Financijski izvještaji, kao output računovodstvenog procesa, predstavljaju strukturirani prikaz financijskog položaja i financijske uspješnosti poduzeća. Elementi iskazani u financijskim izvještajima trebaju iskazati stvarni tijek poslovnih događaja nekog poslovnog subjekta, ekonomsku stvarnost, što u konačnici mora rezultirati njihovim istinitim i objektivnim prikazivanjem. Za sastavljanje i prezentiranje financijskih izvještaja odgovoran je menadžment poduzeća, a sastavljaju se uz pretpostavku da poduzeće vremenski neograničeno posluje.

Prema Zakonu o računovodstvu¹⁷ propisano je da temeljne financijske izvještaje čine:

1. Izvještaj o financijskom položaju (bilanca)
2. Račun dobiti i gubitka
3. Izvještaj o ostaloj sveobuhvatnoj dobiti
4. Izvještaj o novčanom tijeku
5. Izvještaj o promjenama kapitala
6. Bilješke uz financijske izvještaje.

Svi ovi izvještaji međusobno su povezani i upućeni jedni na druge. Neki su statičkog karaktera (npr. bilanca) jer prikazuju situaciju u određenoj točki vremena, a drugi pokazuju promjene ekonomskih kategorija u određenom razdoblju te stoga imaju dinamički karakter (npr. račun dobiti i gubitka). Promatrani zajedno, u međusobnoj interakciji, govore o financijskom položaju poslovnog subjekta, a utvrditi i razumjeti taj položaj znači imati mogućnost donositi primjerene poslovne odluke.

2.2.1. Bilanca

Bilanca je temeljni financijski izvještaj koji pokazuje stanje imovine i izvora imovine na određeni dan. Kao što je već istaknuto, za razliku od ostalih izvještaja ona je statičnog

¹⁷ Narodne novine, (2015): Zakon o računovodstvu, op. cit., čl. 19.

karaktera budući da prikazuje podatke na određeni datum, a ne razdoblje. Zbog toga se bilanca naziva još i „Izvještaj o financijskom položaju“ ili „Izvještaj o financijskoj situaciji“. Sastoji se od dva dijela, aktive i pasive. Aktiva prikazuje imovinu kojom poduzeće raspolaže, a pasiva podrijetlo imovine koje može biti vlastiti kapital i obveze.

Jedna od osnovnih značajki bilance je bilančna ravnoteža, što znači da ukupna aktiva mora uvijek biti jednaka ukupnoj pasivi, dakle imovina mora biti u ravnoteži s glavnicom i obvezama. Prilikom unošenja pojedinih pozicija u bilancu postoji određena zakonitost. Bilanca europskog tipa se sastavlja prema kriteriju rastuće likvidnosti u aktivni i padajuće ročnosti u pasivi tako da se u aktivu prvo upisuje imovina niskoga stupnja likvidnosti, dugotrajna imovina, a na kraju najlikvidnija imovina, novac. U pasivu se prvo unosi kapital (trajni ulog), a na kraju kratkoročne obveze.

Imovina predstavlja ekonomske resurse kojima se poduzeće koristi u ostvarivanju svoje djelatnosti. Prema vremenu očekivane transformacije u novčani oblik imovina se dijeli na dugotrajnu i kratkotrajnu imovinu. Kratkotrajnu imovinu čini onaj dio ukupne imovine za koji se očekuje da će se pretvoriti u novčani oblik u vremenu kraćem od jedne godine, dok je dugotrajna imovina ona imovina koja dulje ostaje u tom obliku, postupno se troši (amortizira) i za koju se ne očekuje da će se pretvoriti u novac u tako kratkom roku.

Pasiva bilance sastoji se od kapitala (glavnice) i obveza. Kapital se definira kao razlika između vrijednosti ukupne imovine i ukupne vrijednosti obveza. Tijekom poslovanja može doći do povećanja i smanjenja kapitala. Kapital se smanjuje u slučaju povlačenja novca i druge imovine iz poduzeća od strane vlasnika, kao i ostvarivanjem gubitka iz neprofitabilnog poslovanja, dok se povećanje kapitala pojavljuje prilikom ulaganja vlasnika te zadržavanjem zarada iz profitabilnog poslovanja. I dok je kapital onaj dio izvora imovine koji je u vlasništvu vlasnika poduzeća, obveze su onaj dio imovine koji je financiran od kreditora, dobavljača i ostalih poslovnih partnera. Pri tom su dugoročne one obveze koje dospijevaju na naplatu u roku duljem od jedne godine, a kratkoročne one koje potrebno podmiriti u roku koji je kraći od godine dana.

Važnost bilance za njene korisnike proizlazi iz mogućnosti ocjene likvidnosti, solventnosti i zaduženosti potencijalnog dužnika temeljem iskustvenih odnosa bilančnih pozicija.

2.2.2. Račun dobiti i gubitka

Za razliku od bilance koja prikazuje financijski položaj u određenom vremenskom trenutku, račun dobiti i gubitka prikazuje prihode i rashode te financijski rezultat poslovanja nekog poduzeća ostvarenog u određenom vremenskom razdoblju.

Međutim između bilance, kao statičnog financijskog izvještaja i računa dobiti i gubitka, kao dinamičnog financijskog izvještaja, postoji čvrsta povezanost budući da su prihodi i rashodi uvjetovani promjenama imovine i obveza.

Naime, prihodi predstavljaju povećanje ekonomske koristi tijekom obračunskog razdoblja u obliku priljeva ili povećanja imovine ili smanjenja obveza, što ima kao posljedicu povećanje kapitala. U knjiženju prihoda primjenjuje se načelo nastanka događaja što znači da se prihodi priznaju kada je roba prodana ili usluga izvršena, a knjiže po ispostavljenoj fakturi bez obzira što će naplata uslijediti naknadno¹⁸.

Rashod predstavlja smanjenje ekonomske koristi kroz obračunsko razdoblje u obliku odljeva imovine ili stvaranja obveza što za posljedicu ima smanjenje kapitala, osim onog u svezi s raspodjelom sudionicima u kapitalu.

Iz navedenoga proizlazi da prihodi nastaju kao posljedica povećanja imovine ili smanjenja obveza, dok su rashodi posljedica smanjenja imovine i povećanja obveza.

Prema Pravilniku o strukturi i sadržaju godišnjih financijskih izvještaja¹⁹ prihodi i rashodi dijele se na poslovne i financijske. Poslovni prihodi ostvaruju se prodajom proizvoda i robe ili pružanjem usluga. Financijski prihodi odnose se na ulaganje novčanih sredstava npr. u dionice, obveznice itd.. Poslovni rashodi nastaju kao posljedica obavljanja glavne djelatnosti poslovnog subjekta i pojavljuju se redovito u poslovanju. Financijski rashodi su rashodi financiranja koji uglavnom nastanu kao posljedica korištenja tuđih novčanih sredstava. Ona vrsta prihoda i rashoda koji se povremeno pojavljuju u poduzeću i koje se ne može ni planirati ni predvidjeti, smatraju se ostalim poslovnim prihodima i rashodima.

Poduzetnici koji primjenjuju MSFI dužni su sastavljati Izvještaj o sveobuhvatnoj dobiti koji prezentira sve komponente dobiti i gubitka, ali i komponente ostale sveobuhvatne dobiti.

¹⁸ Žager, K., Mamić Sačer, I., Sever, S., Žager, L. (2012): Analiza financijskih izvještaja. Masmedia, Zagreb, str. 75.

¹⁹ Narodne novine, (2015): Pravilnik o strukturi i sadržaju godišnjih financijskih izvještaja, Narodne novine d.d. Zagreb br. 96/15.

Ostala sveobuhvatna dobit obuhvaća potencijalne prihode i rashode koji su izvan utjecaja menadžmenta, a rezultat su položaja i ekonomskih uvjeta poslovanja poslovnog subjekta. Najčešće su to dobitci i gubitci od tečajnih razlika na inozemnim investicijama, nerealizirani dobitci i gubitci na financijskoj imovini, promjene revalorizacijskih rezervi i efekti od zaštite na derivativnim sredstvima.

2.2.3. Izvještaj o novčanom tijeku

Sastavljanje i prezentiranje izvještaja o novčanom tijeku regulirano je HSFI-om 1 te MRS-om 7, ovisno o veličini korisnika. Srednji i veliki poduzetnici sastavljaju ovaj izvještaj, dok mali poduzetnici nisu obveznici njegovog sastavljanja.

Izvještaj o novčanom tijeku iskazuje priljeve i odljeve novca i novčanih ekvivalenata u određenom vremenskom razdoblju. On prikazuje izvore pribavljanja i način uporabe novca. U izvještaju su novčani tijekovi klasificirani na novčane tijekove od poslovnih, investicijskih i financijskih aktivnosti. Poslovne aktivnosti su glavne aktivnosti poduzeća koje stvaraju prihod i koje u osnovi imaju najveći utjecaj na financijski rezultat poslovnog subjekta. Investicijske aktivnosti su aktivnosti stjecanja i otuđivanja dugotrajne imovine i drugih ulaganja koja nisu novčani ekvivalenti. Financijske aktivnosti su aktivnosti koje utječu na promjene vezane za iznos, odnosno strukturu obveza i kapitala.

Prema MRS-u 7 sam izvještaj o novčanom tijeku može biti sastavljen na osnovi direktne ili indirektne metode²⁰. Prema direktnoj metodi objavljuju se bruto primitci i bruto izdatci novca razvrstani po osnovnim aktivnostima - poslovnim, investicijskim i financijskim, dok se kod indirektne metode neto dobit ili gubitak usklađuje za učinke transakcija nenovčane prirode.

Izvještaj o novčanom tijeku važan je instrument kojim korisnik izvještaja može spoznati pravu sliku o financijskoj stabilnosti poduzeća. U sagledavanju uspješnosti poslovanja ovaj se izvještaj smatra značajnijim nego iskaz dobiti. Naime, u praksi se često dešava da poduzeća u računu dobiti i gubitka iskazuju neto dobit, a zapravo imaju velikih poteškoća u podmirivanju svojih obveza. To se događa jer su prihodi i rashodi obračunske kategorije koje se utvrđuju prema načelu nastanka događaja te ih ne prate odgovarajući novčani primitci i izdatci. S druge strane, izvještaj o novčanom toku je manje podložan manipulacijama zbog

²⁰Narodne novine, (2009): Međunarodni računovodstveni standard 7, Narodne novine d.d. Zagreb, br. 136/09, točka 18

primjene novčanog načela u njegovoj izradi. Stoga je ovaj financijski izvještaj važan za korisnike jer pruža informacije koje se ne mogu pronaći u bilanci i računu dobiti i gubitka.

2.2.4. Izvještaj o promjenama kapitala

Izvještaj o promjenama kapitala prikazuje ukupne promjene koje su se dogodile s vlasničkom glavnicom između dva obračunska razdoblja, najčešće između tekuće i prethodne godine. Sastavlja se na temelju podataka koji se preuzimaju iz bilance i računa dobiti i gubitka i dijelom iz podataka koji se posebno za tu svrhu sastavljaju. Prema Pravilniku o strukturi i sadržaju godišnjih financijskih izvještaja²¹, strukturu kapitala čine temeljni kapital, kapitalne rezerve, revalorizacijske rezerve, rezerve s osnove promjene fer vrijednosti, rezerve iz dobiti, zadržana dobit ili preneseni gubitak te dobit ili gubitak tekuće godine.

Promjene kapitala mogu potjecati iz kapitalnih doprinosa (uplata) ili nastati kao rezultat poslovnih aktivnosti tijekom razdoblja. Naime, povećanja vlasničke glavnice nastaju ulaganjem vlasnika ili ostvarenjem dobiti u obračunskom razdoblju. Umanjenja glavnice nastaju povlačenjem glavnice ili nastalim gubitkom u obračunskom razdoblju²².

Izvještaj o promjeni kapitala može se sastaviti na dva načina: tako da prikazuje sve promjene u glavnici ili da prikazuje djelomične promjene (ne prikazuje promjene koje proizlaze iz transakcija s vlasnicima i raspodjele vlasnicima). U slučaju da se prikazuje u skraćenom obliku, sve ostale informacije o promjenama na kapitalu prikazuju se u bilješkama uz financijske izvještaje.

2.2.5. Bilješke uz financijske izvještaje

Uz četiri temeljna izvještaja, koji se prezentiraju u sklopu godišnjeg izvještaja, postoji niz dodatnih, popratnih iskaza. Jedan od njih su i bilješke uz financijske izvještaje koje trebaju sadržavati sve one informacije koje se ne vide iz temeljnih izvještaja, a nužne su za njihovo razumijevanje i ocjenu poslovanja. Tako npr. bilješke pružaju informacije o osnovi za sastavljanje financijskih izvještaja i određenim računovodstvenim politikama koje su izabrane

²¹ Narodne novine, (2015): Pravilnik o strukturi i sadržaju godišnjih financijskih izvještaja, Narodne novine d.d. Zagreb br. 96/15.

²² Aljinović Barač, Ž. (akademska godina 2006/07). Računovodstvo: skripta. EFST.

i primjenjene za značajne transakcije i poslovne događaje. Računovodstvene politike sastavni su dio bilješki.

Bilješke uz financijske izvještaje, koje nisu formalno određene, dodatno objašnjavaju strukturu, vrijednost i obilježja nekih pozicija u ostalim izvještajima. Takvo prezentiranje dodatnih informacija u formi bilješki pridonosi kvaliteti i upotrebljivosti računovodstvenih informacija prije svega s aspekta eksternih korisnika.

2.3. Kriteriji za ocjenu realnosti i objektivnosti financijskih izvještaja

Kako bi se osigurala zahtijevana kvaliteta financijskih izvještaja kao krajnjeg proizvoda računovodstvenog procesa, njihova objektivnost i realnost utvrđuje se prema definiranim kriterijima koji moraju biti unaprijed poznati, a njih čine:

- računovodstvena načela,
- računovodstveni standardi,
- usvojene računovodstvene politike,
- zakonski propisi.

Računovodstvena načela nastala su kao rezultat potrebe za ujednačavanjem računovodstvenih pravila i postupaka u iskazivanju stanja imovine i njezinih izvora, kao i prihoda, rashoda i financijskog rezultata na međunarodnoj razini. Ta se načela često nazivaju i pretpostavke ili koncepcije. Najvažnija računovodstvena načela su sljedeća²³:

- načelo nastanka događaja; prema ovom načelu učinci transakcija i ostalih događaja priznaju se kad nastanu (a ne kad se primi ili isplati novac ili njegov ekvivalent), bilježe se u računovodstvenim evidencijama i uključuju u financijske izvještaje razdoblja na koje se odnose.
- načelo neograničenog vremena poslovanja; financijski izvještaji uobičajeno se sastavljaju, uz pretpostavku da će subjekt nastaviti poslovanje na neograničeno vrijeme.

²³ Belak, V. i Vudrić, N. (2012): Osnove suvremenog računovodstva. BELAK EXCELLENS d.o.o., Zagreb, str. 18.

- načelo subjekta polazi od toga da se računovodstvo poduzeća vodi za subjekte, a ne za osobe koje ih posjeduju, rukovode njima ili su na neki drugi način s njima povezani.
- načelo opreznosti podrazumijeva da se prihodi priznaju kada su razumno sigurni, a rashodi kada su razumno mogući. To znači sa se prihodi ne smiju priznati unaprijed tj. ako nisu realizirani, za razliku od rashoda koji se mogu priznati unaprijed ako je vjerovatno da su mogući. To se načelo još zove i načelo konzervatizma.
- načelo značajnosti polazi od toga da se bilježe i objavljuju svi značajni događaji, dok se nevažni zanemaruju.

Osim nabrojenih, postoje i druga računovodstvena načela kao što su načelo materijalnosti, načelo stabilnosti novčane jedinice, načelo prevage biti nad formom itd.

Računovodstvena načela određuju koncepciju i osnovne karakteristike računovodstva. Da bi se lakše primjenjivala, ona se uobičajeno dalje razrađuju kroz računovostvene standarde i zakonske propise.

Međunarodni računovodstveni standardi utvrđeni su s ciljem ujednačenja računovodstvenih propisa na međunarodnoj razini. Sukladno promjenama u okruženju, kao što su neujednačen makroekonomski razvoj, ubrzan razvoj financijskih tržišta kapitala i slično, standardi se kontinuirano mijenjaju, nadopunjavaju ili stavljaju van uporabe. U skladu s navedenim, 2001. godine, MRS-evi su nadopunjeni Međunarodnim standardima financijskog izvještavanja.

Mnoge zemlje prihvatile su primjenu MSFI-a, bilo kao vlastitu regulativu, bilo kao temelj za izradu vlastitih računovodstvenih standarda. Hrvatska je 1993., također propisala primjenu MRS-a. Svrha toga je bila da se financijska izvješća naših trgovačkih društava učine usporedivim i razumljivim ne samo unutar Hrvatske nego i na međunarodnoj razini. Od 1993. do 2008. godine Međunarodni standardi primjenjivali su se na sve poduzetnike u Hrvatskoj. Donošenjem Hrvatskih standarda financijskog izvještavanja obveznici MSFI-a su samo veliki poduzetnici te poduzetnici čiji vrijednosni papiri kotiraju na tržištu kapitala. Trenutačno je na snazi 41 Međunarodniračunovodstvenistandard i 8 Međunarodnih standarda financijskog izvještavanja.

Hrvatske standarde financijskog izvještavanja primjenjuju svi poduzetnici koji nemaju obvezu primjene MSFI-a, i to od početka 2008. godine. To se dakle odnosi na sve mikro,male

i srednje velike poduzetnike čiji vrijednosni papiri ne kotiraju na tržištu kapitala. Hrvatski standardi financijskog izvještavanja usklađeni su s MRS/MSFI i s direktivama Europske unije te sadržavaju 17 standarda i Pojmovnik.

Računovodstvene politike obuhvaćaju načela, pravila i postupke koje je uprava poduzeća usvojila za potrebe sastavljanja i prezentiranja financijskih izvještaja²⁴. Postoji mnogo različitih računovodstvenih politika u primjeni, čak i kada se odnose na isti predmet. No, u svakom pojedinačnom slučaju potrebna je posebna prosudba pri izboru i primjeni onih politika koje najbolje odgovaraju uvjetima poduzeća kako bi se pravilno prikazao njegov financijski položaj i rezultat njegova poslovanja. Računovodstvene politike obično se objavljuju kao sastavni dio bilješki uz financijske izvještaje. Ako je učinjena promjena u računovodstvenoj politici koja ima značajan učinak, nužno je objaviti i kvantificirati taj učinak.

Zakonski propisi u kontekstu financijskog izvještavanja u Republici Hrvatskoj imaju kombinirani oblik regulative koja uključuje i zakon i računovodstvene standarde. Naime, financijsko izvještavanje regulirano je Zakonom o računovodstvu koji je stupio na snagu 2015. godine a prema odredbama tog zakona poduzetnici su obvezni sastavljati financijske izvještaje sukladno Hrvatskim standardima financijskog izvještavanja i Međunarodnim standardima financijskog izvještavanja. Uz definiranje sastava financijskih izvještaja najznačajnije odredbe ZOR-a su :

- klasifikacija poduzetnika na mikro, male, srednje i velike poduzetnike
- svi podaci koji se unose u poslovne knjige moraju se temeljiti na urednim i vjerodostojnim knjigovodstvenim ispravama
- vođenje poslovnih knjiga sukladno računovodstvenim načelima u sustavu dvojnog knjigovodstva.

²⁴ Narodne novine, (2009): Međunarodni računovodstveni standard 8, Narodne novine d.d. Zagreb, br 136/09.

3. TEORIJSKI I REGULATIVNI OKVIR EKSTERNE REVIZIJE

3.1. Uloga i značaj eksterne revizije

Suvremeno korporativno upravljanje, kao skup odnosa između uprave poduzeća, nadzornog odbora, dioničara i ostalih stakeholdera, nezamislivo je bez realnih i objektivnih informacija o financijskom položaju i uspješnosti poslovanja poslovnih subjekata. U tom je smislu od iznimne važnosti eksterna revizija odnosno revizija financijskih izvještaja.

Pod eksternom revizijom najčešće se podrazumijeva postupak neovisnog ispitivanja i ocjenjivanja realnosti i objektivnosti informacija sadržanih u financijskim izvještajima koji provode ovlašteni revizori koji nisu zaposlenici revidiranog subjekta. Kako bi razmotrili ulogu eksterne revizije u tržišnom gospodarstvu potrebno je istaknuti njene glavne zadaće a to su²⁵:

- ispitati i potvrditi vjerodostojnost informacija prezentiranih u financijskim izvještajima
- zaštititi interes vlasnika kapitala (dioničara) i ostalih korisnika financijskih izvještaja (dionika)
- olakšati proces upravljanja (savjeti revizora)
- olakšati pribavljanje dodatnog kapitala smanjenjem rizika ulaganja (upravljati rizicima)
- poboljšati proces stvaranja dodane vrijednosti.

Iz navedenih zadaća može se zaključiti da je eksterna revizija vrlo važan vanjski nadzorni mehanizam korporativnog upravljanja koji neposredno doprinosi kvaliteti informacija neophodnih u procesu odlučivanja. Ona osigurava informacije kao temeljni input na osnovi kojeg je moguće promišljanje i prosuđivanje poslovanja u svrhu donošenja odluka, tj. upravljanja. Revizori svojim integritetom, objektivnošću i profesionalnom kompetencijom mogu zaštititi korisnike financijskih izvještaja od informacijskog rizika tj. rizika donošenja pogrešnih odluka na temelju nevjerodostojnih informacija. Na taj način revizija dodaje vrijednost procesu financijskog izvještavanja. Upravo zbog toga eksterna revizija jedan je od osnovnih instrumenata međusobnog komuniciranja i povjerenja između onih koji kreiraju

²⁵ Vuko, T. (akademska godina 2018/19): Revizija: skripta. Ekonomski fakultet Split.

financijske izvještaje i onih koji se njima koriste. Ona je uvijek smještena između financijskih izvještaja i njihovih korisnika.

Korisnici informacija sadržanih u financijskim izvještajima, nakon njihova revidiranja imaju povjerenje da financijski izvještaji realno i objektivno prikazuju financijsko stanje subjekta. Revizija povećava vjerodostojnost financijskih izvještaja. Zato se često ističe da je revizija mjera vjerodostojnosti financijskih izvještaja. Informacije sadržane u revidiranim financijskim izvještajima mogu biti kvalitetna informacijska podloga za poslovno odlučivanje prvenstveno eksternih korisnika, ali i svih interesno utjecajnih skupina u korporativnom upravljanju.

Potencijalni korisnici tih informacija u praksi su prije svega:²⁶

- vlasnici uloženog kapitala koji žele sigurnost svog ulaganja i određeni prinos
- menadžment i uprava kojima su revidirani podaci osnova za donošenje optimalnih odluka
- poslovni partneri (banke, dobavljači, kupci i ostali) zbog vjerodostojnije ocjene kvalitete poslovanja tj. boniteta
- zaposlenici zbog osiguranja plaća i radnih prava
- država zbog vođenja fiskalne politike
- društvo u cjelini radi utjecaja na društveno (socijalno) odgovornije poslovanje.

Ovaj široki krug potencijalnih korisnika revidiranih financijskih izvještaja ukazuju na važnost provođenja eksterne revizije u suvremenom procesu upravljanja poslovnim subjektima.

Međutim, u Hrvatskoj problematika revizije još uvijek se obično razmatra u kontekstu zakonske obveze. Takav je stav, u pravilu, pogrešan jer ako se zna da je glavna zadaća revizije ispitivanje realnosti i objektivnosti financijskih izvještaja s ciljem izražavanja mišljenja o njima, onda bi se reviziju trebalo promatrati kao potrebu poduzeća. Naime, revizori bi svojim radom trebali unaprijediti poslovanje i računovodstveni sustav te omogućiti uspješnije poslovanje poslovnih subjekata. U tom smislu, revizija je i vrlo značajna pretpostavka poduzetništva te bi se na taj način njezina uloga trebala i razmatrati.

²⁶ Popović, Ž. I Vitezić, N. (2009): Revizija i analiza – instrumenti uspješnog donošenja poslovnih odluka. 2. Izd. Zagreb: Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika.

3.2. Odnos eksterne revizije i revizijskog odbora

Već u uvodu ovog rada navedena su istraživanja koja ukazuju da jedan od čimbenika koji utječe na veću efikasnost eksterne revizije je učinkovit revizijski odbor. Naime, revizijski odbori smatraju se ključnim internim mehanizmom korporativnog upravljanja čije odgovornosti uključuju između ostalog i nadzor nad eksternom revizijom.

Bez obzira radi li se o jednorazinskom angloameričkom sustavu upravljanja, u kojem je revizijski odbor specijalizirani pododbor jedinstvenog odbora direktora, ili o dvorazinskom kontinentalnom sustavu korporativnog upravljanja, u kojem je revizijski odbor specijalizirani pododbor nadzornog odbora, potvrđena je njegova važna uloga u korporativnom upravljanju i nadzoru. Revizijski odbori prepoznati su kao učinkovito sredstvo korporativnog upravljanja koje umanjuju rizik potencijalnog prijevargnog izvještavanja te na taj način doprinosi i većoj kvaliteti eksterne revizije.

U Republici Hrvatskoj revizijski odbori djeluju tek od 2005. godine, kada se uvodi zakonska obveza osnivanja revizijskih odbora i to za trgovačka društva od javnog interesa²⁷. Prema odredbama Zakona o reviziji²⁸, revizijski odbor može biti samostalan odbor ili odbor nadzornog odnosno upravnog odbora te mora imati minimalno tri člana. Najmanje jedan član revizijskog odbora mora biti stručan u području računovodstva i/ili revizije, dok većina članova moraju biti neovisni u odnosu na revidirani subjekt.

Inače, da bi revizijski odbor ostvario svoje zadaće on između ostalog mora surađivati i s eksternom revizijom. U okviru odnosa s eksternom revizijom revizijski odbor provodi sljedeće aktivnosti:²⁹

- nadgleda i prati obavljanje zakonske revizije godišnjih financijskih izvještaja
- ispituje i prati neovisnost revizorskog društva, a posebno prikladnost pružanja nerevizorskih usluga kod revidiranog subjekta.
- odgovoran je za postupak izbora ovlaštenog revizora ili revizorskog društva te predlaže njegovo imenovanje.

²⁷Narodne novine (2017): Zakon o reviziji, Narodne novine d.d. Zagreb br. 127/17, točka 65.

²⁸Ibid., točka 65.

²⁹Ibid., točka 66.

Iz navedenih aktivnosti vidljivo je da revizijski odbor ima značajne odgovornosti u osiguravanju kvalitete provođenja revizije kao i u procjeni neovisnosti revizora, njegovom izboru i imenovanju.

Osim toga, u suradnji s eksternim revizorima, revizijski odbor ispituje i istražuje bilo koji problem ili poteškoće u vezi revizije te raspravlja o ključnim rizicima s kojima se suočava poslovni subjekt, a koji su povezani s eventualnim materijalno značajnim pogrešnim prikazivanjima u financijskim izvještajima. Sukladno Međunarodnom revizijskom standardu 260 - Komuniciranje s onima koji su zaduženi za upravljanje, načela dobrog upravljanja preporučuju da:

- revizor bude pozivan da redovito prisustvuje sjednicama revizijskog odbora
- predsjednik revizijskog odbora i, po potrebi, ostali članovi odbora, povremeno se sastaju i komuniciraju s revizorom
- revizijski odbor sastaje se s revizorom bez prisutnosti menadžmenta barem jednom godišnje.

Pored toga, u skladu s Uredbom 537/2014³⁰, ovlašteni revizor ili revizorsko društvo koje obavlja zakonsku reviziju mora dostaviti dodatno izvješće revizijskom odboru revidiranog subjekta ne kasnije od datuma podnošenja revizijskog izvješća. Dodatno izvješće je u pisanom obliku i objašnjava rezultate provedene revizije te uključuje izjavu o neovisnosti i sve bitne aspekte revizijskog procesa. Ovom obvezom dodatnog izvještavanja revizijskom odboru još više je istaknut njegov značaj u korporativnom upravljanju poslovnim subjektima.

Revizijski odbor sve više postaje ključni element u komuniciranju revizora s onima koji su zaduženi za upravljanje. Naime, on je svojevrsni komunikacijski kanal nadzornog odnosno upravnog odbora s eksternim revizorima, budući da se komunikacija između upravljačkih struktura i eksterne revizije najčešće zbiva preko revizijskog odbora, ako je taj odbor ustrojen u društvu.

Iz svega navedenoga, može se zaključiti da između revizijskog odbora i eksterne revizije postoji velik broj međusobnih veza i odnosa koji se uspostavljaju kontinuirano tijekom cjelokupnog revizijskog angažmana. To ujedno ukazuje i na značaj međusobne suradnje ovih dvaju mehanizama korporativnog upravljanja jer se njihovim zajedničkim djelovanjem može još više unaprijediti i promovirati kvaliteta financijskog izvještavanja. Osim toga istraživanja

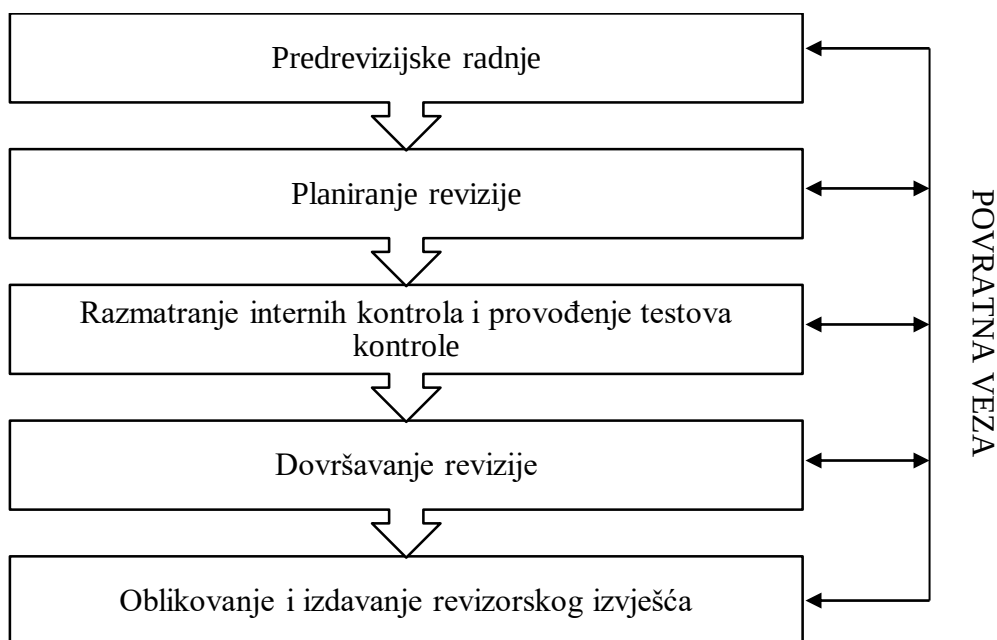
³⁰ Službeni list Europske unije (2014): Uredba (EU) br. 537/2014 Europskog parlamenta i vijeća

pokazuju da sami revizori i korisnici revizije u Republici Hrvatskoj smatraju da je aktivan i stručan revizijski odbor važan čimbenik kvalitete eksterne revizije³¹.

3.3. Proces revizije financijskih izvještaja

Proces revizije financijskih izvještaja obuhvaća niz složenih aktivnosti koje su povezane, međusobno uvjetovane, a njihov je krajnji rezultat revizorovo mišljenje kao podrška poslovnom odlučivanju. Mnoštvo čimbenika utječe na oblikovanje sadržaja tog procesa u konkretnim situacijama. Kvaliteta aktivnosti u jednoj fazi uvjetuje kvalitetu aktivnosti u idućoj i tako doprinosi kvaliteti jedinstvenog procesa revizije, a kojoj će se fazi cjelokupnog procesa i postupcima unutar nje pridavati veći značaj ovisi o prosudbi revizora i njegovoj spremnosti preuzimanja rizika i odgovornosti za iskazano mišljenje.

Na putu do izrade revizorskog izvješća, revizori redovito prolaze sljedeće faze revizijskih aktivnosti koje su prikazane na slici 1.

Slika 1: Faze procesa revizije financijskih izvještaja

Izvor: Filipović, I. (2009): Revizija. Sinergija nakladništvo d.o.o. Zagreb., str.102.

³¹ Žager, L., Sever Mališ, S., Brozović, M. (2018): Revizijski odbor kao čimbenik kvalitete eksterne revizije. Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru.

Revizija financijskih izvještaja započinje nizom predrevizijskih radnji koje prethode ostalim aktivnostima izvođenja i planiranja revizije. Najznačajnije predrevizijske radnje su³²:

- Prihvaćanje novog ili zadržavanje postojećeg klijenta
- Uspostavljanje komunikacije s revizijskim odborom
- Priprema pisma o preuzimanju revizije
- Razmatranje i procjena rada internog revizora
- Određivanje revizijskog osoblja i suradnika.

Učinkovito obavljanje revizije financijskih izvještaja temelji se na detaljnom planiranju koje se zapravo odvija tijekom cijelog procesa revizije jer su zbog određenih okolnosti uvijek moguće izmjene planova. Regulativni okvir za ovu fazu revizijskih aktivnosti revizori pronalaze u MRevS 300 – „Planiranje“. U okviru ove faze revizor razrađuje opću strategiju revizije i plan revizije koji sadržava vrste i vremenski raspored postupaka koje trebaju obaviti članovi tima u svrhu prikupljanja primjerenih revizijskih dokaza.

U fazi planiranja revizije do punog izražaja dolazi primjena analitičkih postupaka pod kojima se podrazumjeva ocjenjivanje financijskih informacija analiziranjem vjerojatnih odnosa između financijskih i nefinancijskih podataka. Analitički postupci osobito su značajni u ovoj fazi jer su njihovi rezultati svojevrsni upozoravajući signal pri otkrivanju područja mogućih rizika i problema.

Nakon planiranja slijedi razmatranje sustava interne kontrole koje je veoma važno jer dobro funkcioniranje ovog sustava olakšava i skraćuje provedbu revizije. Na temelju upoznavanja revizor se može odlučiti za strategiju pouzdavanja ili nepouzdanja u sustav interne kontrole. Ukoliko se odluči za strategiju pouzdavanja revizor tada oblikuje testove kontrole kojima procjenjuje kontrolni rizik tj. rizik da djelovanjem internih kontrola neće biti spriječena ili pravodobno otkrivena značajna pogrešna prikazivanja. Strategija nepouzdanja u sustav internih kontrola znači da je revizor odlučio ne oslanjati se na interne kontrole, nego izravno provoditi dokazne testove.

Provođenje dokaznih testova obuhvaća revizijske postupke koji se obavljaju u svrhu prikupljanja revizijskih dokaza o pogreškama u iznosima na računima te pozicijama

³² Vuko, T. (akademska godina 2017/18): Osnove revizije: skripta. Ekonomski fakultet Split.

financijskih izvještaja. Postoje tri vrste dokaznih testova: neovisni testovi poslovnih događaja, analitički postupci i testovi salda.

Nakon provedenih dokaznih testova prikupljeni revizijski dokazi se objedinjuju i vrednuju. Prije oblikovanja odgovarajućeg revizorskog izvještaja, revizor uzima u razmatranje i dodatna pitanja koja mogu utjecati na financijske izvještaje. Tako se u ovoj fazi razmatraju potencijalne financijske obveze, događaji nakon datuma bilance te provode završni postupci procjene revizijskih dokaza. Na temelju prikupljenih dokaza i provedenih revizijskih postupaka, sukladno MRevS570 - „Vremenska neograničenost poslovanja“ (Izmijenjen), revizor treba procijeniti i sposobnost klijenta da nastavi poslovati u skladu s pretpostavkom vremenske neograničenosti poslovanja.

U završnoj fazi procesa revizije revizor oblikuje i sastavlja revizorsko izvješće u kojem izražava svoje mišljenje o realnosti i objektivnosti financijskih izvještaja. Vrste revizorskih mišljenja koje revizor može izdati bit će razmotrene u nastavku rada.

3.4. Revizorsko izvješće

Revizorsko izvješće konačni je proizvod revizije financijskih izvještaja. Ono sadrži revizorsku ocjenu o revidiranim financijskim izvještajima koja bi korisnicima financijskih izvještaja trebala poslužiti pri odlučivanju o tome u kojoj se mjeri mogu osloniti na sadržaj prikazan u tim financijskim izvještajima.

Regulativni okvir za revizijsko izvještavanje revizori pronalaze u MRevS700 – „Formiranje mišljenja i izvješćivanje o financijskim izvještajima“ (Izmijenjen) u kojem se navode okolnosti u kojima revizor može izraziti pozitivno mišljenje, te u MRevS 705 – „Modifikacije mišljenja u izvješću neovisnog revizora“ (Izmijenjen) koji daje upute o okolnostima u kojima revizor izražava modificirano mišljenje.

Sukladno MRevS-ima temeljni dijelovi revizijskog izvješća su³³:

- naslov
- naslovnik
- revizorovo mišljenje

³³ Narodne novine, (2016): Međunarodni revizijski standard 700 (Izmijenjen). Narodne novine, d.d. Zagreb br. 107 /16.

- osnova za mišljenje
- vremenska neograničenost poslovanja
- ključna revizijska pitanja
- ostale informacije
- odgovornost za financijske izvještaje
- revizorove odgovornosti za reviziju financijskih izvještaja
- druge odgovornosti izvješćivanja
- ime angažiranog partnera
- potpis revizora, revizorova adresa i datum revizorova izvješća.

Revizorsko izvješće mora sadržavati jasan izraz revizorskog mišljenja o financijskim izvještajima. U skladu s tim, revizor će izraziti pozitivno mišljenje kada zaključi da su financijski izvještaji sastavljeni, u svim značajnim odrednicama, u skladu s primjenjivim okvirom financijskog izvješćivanja.

Međutim, ako na temelju dobivenih revizijskih dokaza zaključi da financijski izvještaji kao cjelina nisu bez značajnog pogrešnog prikazivanja ili ako ne može prikupiti dostatne i primjerene revizijske dokaze da bi zaključio kako su financijski izvještaji kao cjelina bez značajnog pogrešnog prikazivanja, revizor treba modificirati mišljenje. Ovisno o vrsti pitanja koje uzrokuje modifikaciju i revizorskoj prosudbi o tome koliko su učinci prožimajući, izdaje se jedno od sljedeća tri modificirana mišljenja koja su prikazana u tablici 1.

Tablica 1: Vrste modificiranih mišljenja

Vrsta pitanja koja uzrokuje modifikaciju	Revizorova prosudba o prožetosti učinaka ili mogućih učinaka na financijske izvještaje	
	Značajani ali ne i prožimajući	Značajni i prožimajući
Financijski izvještaji su značajno pogrešno prikazani	Mišljenje s rezervom	Negativno mišljenje
Nemogućnosti dobivanja dostatnih i primjerenih dokaza	Mišljenje s rezervom	Suzdržanost od mišljenja

Izvor: Narodne novine, (2016): Međunarodni revizijski standard 705 – „Modifikacije mišljenja u izvješću neovisnog revizora“ (Izmijenjen), Narodne novine d.d., Zagreb br. 107/16

Revizor će izraziti mišljenje s rezervom kada zaključi da su pogrešni prikazi, značajni ali ne i prožimajući za financijske izvještaje, ili kada ne može pribaviti primjerene i dostatne revizijske dokaze na kojima bi temeljio mišljenje, ali zaključi da bi mogući učinci neotkrivenih pogrešnih prikazivanja na financijske izvještaje, ako ih ima, bili značajni ali ne i prožimajući.

Revizor će se suzdržati od mišljenja kada ne može dobiti dostatne i primjerene revizijske dokaze na kojima bi temeljio mišljenje, i zaključi da bi mogući učinci neotkrivenih pogrešnih prikazivanja na financijske izvještaje, bili i značajni i prožimajući.

Negativno mišljenje revizor će izraziti kada, nakon što je pribavio dostatne i primjerene revizijske dokaze, zaključi da su pogrešni prikazi, pojedinačno ili u zbroju, i značajni i prožimajući za financijske izvještaje³⁴.

³⁴ Narodne novine, (2016): Međunarodni revizijski standard 705 (Izmijenjen). Narodne novine, d.d. Zagreb br. 107/16.

NEOGRANIČENOSTI POSLOVANJA

4.1. Razmatranje pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja

Vremenska neograničenost poslovanja jedna je od temeljnih računovodstvenih pretpostavki, a utvrđena je okvirom financijskog izvještavanja u računovodstvenim sustavima svih zemalja. Ova pretpostavka, poznata i pod nazivom koncept stvarnog kontinuiteta poslovanja, podrazumijeva da će u doglednoj budućnosti poduzeće nastaviti s poslovanjem, pri čemu neće imati namjeru niti potrebu likvidirati, prekidati poslovanje ili tražiti zaštitu od vjerovnika temeljem zakona i propisa. Ako takva namjera ili potreba postoji, financijski izvještaji morali bi biti sastavljeni na drugačijoj osnovi, i u tom se slučaju primjenjivana osnova objavljuje. To može biti u slučajevima kada se poslovni subjekt osniva u svrhu izvršenja određenog poslovnog pothvata na vremenski ograničen rok ili kada postoji namjera likvidacije poslovnog subjekta uslijed nastupa insolventnosti.

U kontekstu revizije financijskih izvještaja, pretpostavkom vremenske neograničenosti poslovanja bavi se MRevS570 – „Vremenska neograničenost poslovanja“ (Izmijenjen) koji je stupio na snagu 2016. godine. U njemu su određene obveze i odgovornosti menadžmenta i revizora pri procjeni ove temeljne računovodstvene pretpostavke, kao i način izvještavanja o ovoj problematici.

Sukladno izmijenjenom MRevS 570, pitanje vremenske neograničenosti poslovanja iskazuje se u posebnom odlomku pod nazivom *Značajna neizvjesnost u vezi s neograničenošću poslovanja*, umjesto iskazivanja u odjeljku za isticanje pitanja. Na taj način navedena objava dobiva na važnosti, čime se ukazuje na značaj procjene ove temeljne računovodstvene pretpostavke.

Naime, u današnjem promjenljivom i nestabilnom poslovnom okruženju obilježenom neizvjesnošću ocjenjivanje vremenske neograničenosti poslovanja sve više dobiva na aktualnosti. Primjena ove pretpostavke je opsežna i odnosi se kako na unutarnje tako i na vanjske korisnike financijskih izvještaja kojima prestanak poslovanja ili ozbiljno narušavanje financijske stabilnosti poslovnih subjekata može stvoriti gubitak.

Odgovornost je revizora dokazati i dati razumno uvjerenje da su financijski izvještaji prezentirani realno i objektivno u skladu s definiranim okvirom financijskog izvještavanja. Međutim, realan i objektivni prikaz nije garancija da će poduzeće nastaviti neograničeno

poslovati. U tom smislu revizor treba prilikom planiranja i provođenja procesa revizijskih postupaka razmotriti i ocjeniti prihvatljivost menadžmentove primjene pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja pri izradi financijskih izvještaja, kao i stvoriti zaključak o tome postoji li značajna neizvjesnost za subjektovu sposobnost da nastavi s vremenski neograničenim poslovanjem.

4.2. Odgovornost menadžmenta

S obzirom na to da je menadžment poslovnog subjekta izvršno tijelo odgovorno za upravljanje resursima koji su mu povjereni, odgovornost za sastavljanje i prezentiranje financijskih izvještaja, kao i odgovornost za njihovu istinitost i objektivnost, također je na menadžmentu. Odgovornost menadžmenta za istinitost i objektivnost financijskih izvještaja podrazumijeva i odgovornost za odgovarajuće radnje i objave vezane za vremensku neograničenost poslovanja.

Međunarodni računovodstveni standard 1 zahtijeva da pri sastavljanju financijskih izvještaja menadžment obavi procjenu primjenjivosti ove temeljne računovodstvene pretpostavke³⁵. Drugi okviri ne moraju imati takav izričit zahtjev, ali bez obzira na to je li izričito navedeno ili nije, menadžment ima obvezu napraviti procjenu. Ako menadžment na temelju razmatranja zaključi da je pretpostavka vremenske neograničenosti poslovanja primjerena za sastavljanje financijskih izvještaja, unatoč značajnim neizvjesnostima, dužan je svaku takvu neizvjesnost objaviti u bilješkama kako ne bi doveo u zabludu korisnike izvještaja. S druge strane, ako zaključi da ta pretpostavka nije primjerena, potrebno je tu činjenicu objaviti, zajedno s osnovom na kojoj su financijski izvještaji sastavljeni i s razlozima zašto se za poduzeće ne smatra da ima neograničeno vrijeme poslovanja.

Pri procjeni menadžment uzima u obzir sve raspoložive informacije koje se odnose na buduće razdoblje od najmanje dvanaest mjeseci od datuma bilance. Nije moguće generalno definirati informacije koje menadžment treba uzeti u obzir, već opseg razmatranih informacija ovisi o činjenicama vezanim za pojedino poduzeće. Naime, ako je dosadašnje poslovanje poduzeća profitabilno i poduzeće je imalo neometan pristup financijskim resursima nije potrebno raditi opsežnu analizu. U suprotnom menadžment treba razmotriti brojne čimbenike koji utječu na

³⁵ Narodne novine, (2011): Međunarodni revizijski standard 1. Narodne novine, d.d. Zagreb br. 58 /11., točke 25 i 26.

tekuću i očekivanu profitabilnost, planove otplate duga i moguće izvore dopunskog financiranja, prije nego zaključi da je primjena pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja prikladna.

Za menadžmentovu procjenu relevantni su sljedeći čimbenici³⁶:

- Stupanj neizvjesnosti vezan za ishod događaja ili okolnosti to značajnije raste, što se prosudba odnosi na udaljeniji ishod budućih događaja ili okolnosti. Iz tog razloga, najveći broj okvira financijskog izvještavanja, koji izričito zahtijevaju menadžmentovu procjenu, određuju i razdoblje za koje menadžment mora uzeti u obzir sve raspoložive informacije.
- Veličina i složenost subjekta, sadržaj i uvjeti njegova poslovanja te stupanj u kojem je podložen utjecaju vanjskih čimbenika imaju učinak na prosudbu koja se odnosi na ishod događaja i okolnosti.
- Svaka prosudba o budućnosti temelji se na informacijama dostupnim u trenutku kada je prosudba rađena. Kasniji događaji mogu opovrgnuti prosudbu koja je bila razborita u vrijeme kada je rađena.

4.3. Odgovornost revizora

MRevS 570 (Izmijenjen) detaljnije definira ulogu i odgovornost revizora u reviziji financijskih izvještaja koji su sastavljeni temeljem pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja.

Prema odredbama ovog standarda, odgovornost je revizora da tijekom provedbe revizije financijskih izvještaja dobije dostatne i primjerene revizijske dokaze o prikladnosti menadžmentove primjene pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja, te da zaključi postoji li značajna neizvjesnost povezana s ovom pretpostavkom. Ova odgovornost postoji čak i ako okvir financijskog izvještavanja primijenjen pri sastavljanju financijskih izvještaja ne sadrži izričit zahtjev menadžmentu da obavi posebnu procjenu sposobnosti subjekta za nastavak vremenski neograničenog poslovanja³⁷.

³⁶Narodne novine, (2016): Međunarodni revizijski standard 570 (Izmijenjen), Narodne novine d.d. Zagreb br. 107/ 16., točka 5.

³⁷Ibid., točka 6.

Međutim, treba istaknuti da revizor ne može predvidjeti buduće događaje i okolnosti koji mogu uzrokovati da subjekt prestane s vremenski neograničenim poslovanjem. Stoga, nepostojanje bilo kakvog pozivanja u izvješću revizora na neizvjesnost nastavka vremenski neograničenog poslovanja ne može se smatrati garancijom subjektive budućnosti.

4.3.1. Postupci procjene rizika

U skladu s MRevS-om 315 – „Prepoznavanje i procjenjivanje rizika značajnih pogrešnih prikazivanja kroz stjecanje razumijevanja subjekta i njegovog okruženja“ (Izmijenjen)³⁸ postupci procjene rizika obavljaju se već u fazi predrevizije. Na taj način revizor može pravodobno razmotriti i prepoznati čimbenike koji bi mogli stvoriti značajnu sumnju u sposobnost poduzeća da nastavi s vremenski neograničenim poslovanjem, te o njima raspraviti s menadžmentom poduzeća.

Pri provođenju postupaka procjene rizika, revizor će utvrditi je li menadžment već obavio preliminarnu procjenu subjektive sposobnosti da nastavi s vremenski neograničenim poslovanjem, i³⁹:

- ako je takva procjena obavljena, revizor će raspraviti procjenu s menadžmentom i utvrditi je li menadžment prepoznao rizične događaje i okolnosti, kao i menadžmentove planove koji se na njih odnose.
- ako takva procjena nije obavljena, revizor će s menadžmentom raspraviti osnovu za njihovu namjeravanu primjenu pretpostavke vremenski neograničenog poslovanja, te postaviti upite menadžmentu o postojanju događaja koji mogu stvarati poslovni rizik.

Kako bi se osigurala određena kvaliteta revizije, MRevS 570 (Izmijenjen) navodi popis događaja ili okolnosti koji, pojedinačno ili skupno, mogu stvoriti sumnju u mogućnost nastavka vremenski neograničenog poslovanja i koje revizor mora razmotriti pri provođenju postupaka procjene rizika. U tablici 2. prikazani su primjeri takvih događaja i okolnosti koji su grupirani u tri skupine:

³⁸ Narodne novine, (2015): Međunarodni revizijski standard 315 (Izmijenjen), Narodne novine d.d. Zagreb br. 107/ 15., točka 5.

³⁹ Narodne novine, (2016): Međunarodni revizijski standard 570 (Izmijenjen), Narodne novine d.d. Zagreb br. 107/ 16., točka 10.

Tablica 2: Primjeri događaja ili okolnosti koji mogu uzrokovati značajnu sumnju u mogućnost nastavka vremenske neograničenosti poslovanja

Financijski događaji i okolnosti	○ Subjekt ima neto obveze ili neto tekuće obveze. ○ Posudbe uz konvenciju nepromjenjivih uvjeta približavaju se dospijeću bez realnih izgleda za njihovo obnavljanje ili reprogramiranje; ili prekomjerno oslanjanje na kratkoročne posudbe za financiranje dugotrajne imovine. ○ Postojanje indikacija o otkazivanju financijske suradnje od strane vjerovnika i drugih kreditora. ○ Negativni novčani tokovi iz poslovanja iskazani u povijesnim ili prospektivnim financijskih izvještajima. ○ Negativni ključni financijski pokazatelji. ○ Značajni gubici u poslovanju ili značajno smanjivanje vrijednosti imovine korištene za stvaranje novčanih tokova. ○ Kašnjenje u isplatama dividendi ili obustava isplata. ○ Nemogućnost isplata vjerovnika na datume dospijeca. ○ Nemogućnost poštivanja uvjeta iz ugovora o kreditima. ○ Promjena kreditnih uvjeta dobavljača na isporuke tek po prethodnom plaćanju. ○ Nemogućnost dobivanja financijskih sredstava za razvoj važnog novog proizvoda ili drugih značajnih ulaganja.
Poslovni događaji i okolnosti	○ Gubitak ključnih rukovodećih osoba bez mogućnosti njihove zamjene. ○ Gubitak glavnih tržišta, povlastica, licenci ili glavnog dobavljača. ○ Teškoće sa zaposlenicima ili nedostatak važnih zaliha.
Ostali događaji i okolnosti	○ Nepostizanje potrebne visine kapitala ili drugih zakonskih zahtjeva. ○ Sudski ili zakonski postupci protiv subjekta koji su u tijeku i mogu, kad se okončaju, rezultirati presudama za koje je malo vjerojatno da će se po njima moći postupiti. ○ Promjene zakonskih propisa ili politike vlade za koje se očekuje da će za subjekt imati nepovoljan učinak.

Izvor: Narodne novine, (2016): Međunarodni revizijski standard 570 – „Vremenska neograničenost poslovanja“ (Izmijenjen), Narodne novine d.d., Zagreb br. 107/16, točka A3

Ukoliko pri procjenjivanju rizika revizor otkrije događaje i okolnosti koji mogu stvarati poslovni rizik, postojanje takvih događaja i okolnosti može utjecati na vrste, obujam i vremenski raspored revizorskih daljnjih postupaka koji su reakcija na procijenjene rizike.

4.3.2. Ocjenjivanje menadžmentove procjene

Ključni dio revizorskog razmatranja pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja je menadžmentova procjena subjektove sposobnosti da nastavi vremenski neograničeno poslovati. Pri razmatranju, revizor uzima u obzir isto razdoblje koje je koristio menadžment, a koje ne može biti kraće od jedne godine. Ako se procjena menadžmenta odnosi na razdoblje kraće od jedne godine od datuma revidiranih financijskih izvještaja, revizor treba zatražiti od menadžmenta da proširi svoju procjenu na razdoblje od jedne godine.

Pri ocjenjivanju menadžmentove procjene revizor razmatra postupak koji je menadžment slijedio u stvaranju svoje procjene, pretpostavke na kojima se temelji procjena i menadžmentove planove budućih aktivnosti.

Kao što je ranije istaknuto, menadžment može donijeti svoju procjenu bez detaljne analize. U tom slučaju, revizorova ocjena primjerenosti menadžmentove procjene može se donijeti bez obavljanja detaljnih postupaka ocjenjivanja.

Inače, kroz cijelu reviziju revizor treba ostati oprezan prema mogućnosti postojanja događaja ili okolnosti koji će nastati nakon razdoblja menadžmentove procjene, a koji mogu dovesti u pitanje nastavak vremenski neograničenog poslovanja subjekta.

Ako revizor prepozna takve događaje i okolnosti koji nagovještavaju probleme s nastavkom vremenski neograničenog poslovanja, revizor može zahtijevati od menadžmenta da ocijeni moguću značajnost ovih događaja i okolnosti na njegovu procjenu nastavka vremenske neograničenosti poslovanja subjekta. U tim okolnostima, u slučaju kada su uočeni takvi događaji i okolnosti, revizor treba obavljanjem dodatnih revizijskih postupaka⁴⁰:

- pregledati i ocijeniti menadžmentove planove budućih aktivnosti utemeljene na procjeni nastavka vremenske neograničenosti poslovanja, sagledati njihovu ostvarivost i vjerovatnost da će ishod tih planova poboljšati situaciju
- prikupiti dovoljno odgovarajućih revizijskih dokaza kako bi odredio postojanje ili nepostojanje značajne neizvjesnosti
- razmotriti jesu li postale dostupne neke dodatne činjenice ili informacije nakon datuma na koji je menadžment izradio svoju procjenu

⁴⁰ Narodne novine, (2016): Međunarodni revizijski standard 570 (Izmijenjen), Narodne novine d.d. Zagreb br. 107/ 16., točka 16.

- zahtijevati pisane izjave od menadžmenta u vezi s planovima budućih aktivnosti i izvedivošću tih planova.

4.3.3. Revizorsko izvještavanje o procjeni vremenske neograničenosti poslovanja

Nakon što je proveo dodatne postupke i prikupio revizijske dokaze, revizor mora razmotriti primjerenost, odnosno neprimjerenost objava menadžmenta povezanih s pretpostavkom vremenske neograničenosti poslovanja. Mišljenje koje će revizor izdati ovisi o tome jesu li značajne neizvjesnosti objavljene u financijskim izvještajima ili nisu. Značajna neizvjesnost postoji kada je, po revizorovoj prosudbi, raspon njenog mogućeg utjecaja takav da je nužno objavljivanje za postizanje fer prezentacije ili kako bi se postiglo da financijski izvještaji ne dovode u zabludu.

U situacijama kada je pretpostavka vremenske neograničenosti poslovanja primjerena ali postoje značajne neizvjesnosti, koje su primjereno objavljene, tada sukladno MRevS 570 (Izmijenjen) revizor izdaje pozitivno mišljenje ali svoje izvješće proširuje s dodatnim odlomkom pod nazivom „Značajne neizvjesnosti vezane uz neograničenost vremena poslovanja“. Na taj način želi se skrenuti pozornost korisnika financijskih izvještaja na tu objavu. Slijedi ilustrativni primjer odjeljka s podnaslovom „Značajna neizvjesnost u vezi s vremenskom neograničenošću poslovanja“.

„Skrećemo pozornost na bilješku X u financijskim izvještajima u kojoj je navedeno da je Društvo ostvarilo neto gubitak u iznosu od ZZZ tijekom godine završene 31. Prosinca 20X1. i na taj datum tekuće obveze Društva premašile su njegovu ukupnu imovinu za iznos od YYY.“

Kako je navedeno u bilješci X, ti događaji ili okolnosti, uz ostala pitanja navedena u bilješci, ukazuju na postojanje značajne neizvjesnosti koja može uzrokovati značajnu sumnju u mogućnost Društva da nastavi s vremenski neograničenim poslovanjem.

Naše mišljenje nije modificirano u vezi s tim pitanjem. ⁴¹

Ukoliko menadžment nije objavio postojanje značajne neizvjesnosti pri čemu navedeno ne utječe na realnost i objektivnost financijskih izvještaja kao cjeline, revizor će izraziti mišljenje s rezervom. I u situaciji kada menadžment, na revizorov zahtjev, nije izvršio ili proširio svoju procjenu te odbija to učiniti i nakon zahtjeva revizora izdaje se mišljenje s rezervom ili se

⁴¹ Narodne novine, (2016): Međunarodni revizijski standard 570 (izmijenjen), Narodne novine d.d. Zagreb br. 107/ 16., točka 32.

revizor suzdržava od mišljenja, ovisno o procjeni značajnosti ograničenja djelokruga rada. U nastavku je prikazan primjer mišljenja s rezervom:

„Prema našem mišljenju, osim za nepotpunu objavu informacija navedenu u našem izvješću u Odjeljku s osnovom za mišljenje s rezervom, priloženi financijski izvještaji fer prezentiraju, u svim značajnim odrednicama...

Osnova za mišljenje s rezervom

Kao što je razmatrano u Bilješci YY, financijskim aranžmanima Društva istekli su rokovi i iznos otvorenog salda dospijeva na plaćanje 19. ožujka 20X1. godine. Društvo nije bilo u mogućnosti obnoviti financijske ugovore ili pribaviti zamjenske izvore financiranja, Takva situacija ukazuje na postojanje značajne neizvjesnosti koja može uzrokovati značajnu sumnju u sposobnost Društva da nastavi s vremenski neograničenim poslovanjem. Financijski izvještaji ne objavljuju na primjereni način to stanje.“⁴²

Ako u financijskim izvještajima nije sadržana primjerena objava značajne neizvjesnosti i ta činjenica utječe na realnost i objektivnost financijskih izvještaja kao cjeline revizor će izraziti negativno mišljenje. Revizor izražava negativno mišljenje i kada po njegovoj procjeni menadžmentovo korištenje računovodstva na osnovi pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja nije primjereno. Slijedi primjer negativnog mišljenja:

„Prema našem mišljenju, zbog propusta objavljivanja informacija navedenog u našem izvješću u Odjeljku s osnovom za negativno mišljenje, priloženi financijski izvještaji ne prezentiraju fer, u svim značajnim odrednicama...

Financijskim aranžmanima Društva istekli su rokovi i iznos otvorenog salda dospijeva za plaćanje 19.ožujka 20X1. Godine. Društvo nije bilo u mogućnosti obnoviti financijske ugovore ili pribaviti zamjenske izvore financiranja i razmatra mogućnost proglašavanja bankrota. Takva situacija ukazuje na postojanje značajne neizvjesnosti koja može uzrokovati značajnu sumnju u sposobnost Društva da nastavi s vremenski neograničenim poslovanjem Financijski izvještaji ne objavljuju na primjereni način to stanje.“⁴³

Inače, kada se govori o vrstama modificiranog mišljenja, treba istaknuti da revizija nestabilnih poduzeća kod kojih postoji sumnja u sposobnost nastavka poslovanja za revizora je izuzetno

⁴² Ibid., točka 32.

⁴³ Narodne novine, (2016): Međunarodni revizijski standard 570 (izmijenjen), Narodne novine d.d. Zagreb br. 107/ 16., točka 32.

složen i odgovoran zadatak. Vanstraelen⁴⁴, koji je u svojoj studiji istraživao problematiku izražavanja modificiranog revizorovog mišljenja po pitanju vremenske neograničenosti poslovanja, zaključuje da proces donošenja ove odluke ovisi o dva glavna čimbenika, revizorovoj kompetentnosti i revizorovoj neovisnosti. Prvi čimbenik se odnosi na činjenicu da revizor treba prepoznati financijske i nefinancijske pokazatelje koji upućuju na problem vremenske neograničenosti poslovanja što je pitanje njegove kompetentnosti. Nadalje, spoznaja indikatora ne mora značiti da će revizor izraziti modificirano mišljenje. Hoće li ili ne izraziti modificirano mišljenje, po pitanju vremenske neograničenosti poslovanja, pitanje je revizorove neovisnosti. Naime, ukoliko revizor izrazi modificirano mišljenje zbog vremenske neograničenosti, često se mora suočiti s činjenicom da će izgubiti tog klijenta, izgubiti reputaciju ukoliko se pokaže da njegova odluka nije bila ispravna, a postoji i rizik sudskih tužbi zbog naknade štete. Iz navedenih razloga, revizori su vrlo oprezni pri ocjeni i donošenju odluke o tome da je narušena vremenska neograničenost poslovanja.

4.4. Analitički postupci u ocjeni vremenske neograničenosti poslovanja

Već u prethodnom poglavlju, pri razmatranju procesa revizije, istaknuta je važnost analitičkih postupaka pod kojima podrazumijevamo ocjenjivanje financijskih informacija analiziranjem vjerojatnih odnosa između financijski i nefinancijskih podataka. Naime, navedeni postupci prožimaju gotovo sve faze revizije te se koriste u fazi planiranja revizije, provedbi dokaznih testova i kompletiranja revizije kod sveobuhvatnog pregleda financijskih izvještaja.

Analitički postupci obuhvaćaju usporedbu iznosa iz financijskih izvještaja ili poslovnih knjiga, odnosno pokazatelja izračunatih na temelju istih s očekivanim vrijednostima procijenjenim od strane revizora⁴⁵. Najčešće se misli kako se ovi postupci odnose samo na analizu financijskih izvještaja. Međutim, osim što analiziraju značajne financijske informacije i tendencije njihova kretanja, analitički postupci koriste, kao nadopunu financijskim informacijama i relevantne nefinancijske informacije, u cilju cjelovitog sagledavanja odgovarajućih elemenata ili događaja.

Zbog svoje učinkovitosti analitički postupci su našli široku mogućnost primjene u procesu revizije financijskih izvještaja. Naime, provođenje analitičkih postupaka vremenski je manje zahtjevno od provođenja nekih drugih revizijskih postupaka te pruža vjerodostojne revizijske

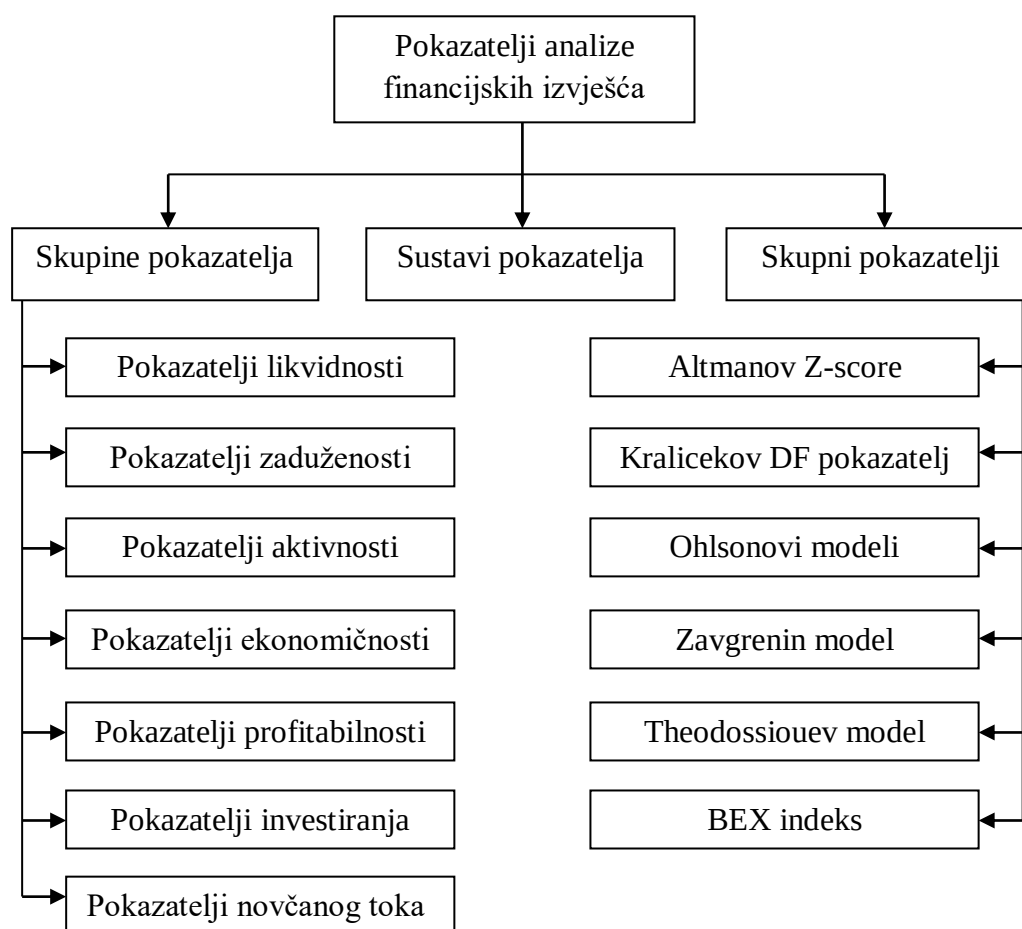
⁴⁴Vanstraelen, A. (1999): The Auditor's Going concern Opinion Decision: A Pilot Study, *International Journal of Auditing*, 3, str. 41-57.

⁴⁵Zenzerović, R. (2007): Analitički postupci – instrument revizora u ocjeni vremenske neograničenosti poslovanja. *Ekonomika istraživanja*, 20 (2), str. 62-75.

dokaze. Njihovom primjenom povećava se efikasnost revizijskog procesa jer pomažu u identifikaciji područja koji predstavljaju rizik revizije i smanjuju opseg dokaznih testova.

Analitički postupci se mogu provesti primjenom različitih metoda, od jednostavnih usporedbi (horizontalna i vertikalna analiza financijskih izvještaja, analiza financijskih pokazatelja) do složenih analiza (financijsko modeliranje i statistički strukturni modeli) temeljenih na naprednim statističkim i računalnim tehnikama.

Jedno od područja na kojima je njihova primjena posebno korisna jest ocjena vremenske neograničenosti poslovanja. Naime, analitički postupci su djelotvoran i učinkovit instrument revizora čijom je upotrebom moguće u kratkom vremenskom roku realno ocijeniti ovu temeljnu računovodstvenu pretpostavku. U tom kontekstu posebno su značajni pokazatelji analize financijskih izvještaja koji se, kao vrsta analitičkih postupaka, mogu primijeniti pri razmatranju problematike stvarnog kontinuiteta poslovanja. Neki od tih pokazatelja prikazani su na slici 2.

Slika 2: Pokazatelji analize financijskih izvještaja

Izvor: Zenzerović, R. (2008): Revizorsko razmatranje problematike vremenske neograničenosti poslovanja. RRiF, br 3, str. 106.

Istraživanje o načinu korištenju analitičkih postupaka u procesu revizije proveo je Zenzerović⁴⁶ i to na uzorku revizorskih društava koji posluju u Republici Hrvatskoj. Metodom anketiranja utvrđeno je da većina revizora i revizorskih društava koristi analitičke postupke prilikom ocjene vremenske neograničenosti poslovanja. S obzirom na važnost instrumenata analize financijskih izvještaja u ocjeni ove računovodstvene pretpostavke, empirijskim istraživanjem nastojalo se utvrditi koji su, prema mišljenju revizora, najznačajniji među njima. Rezultati su pokazali da revizori najveći značaj pridaju financijskim pokazateljima na temelju bilance i računa dobiti i gubitka, nakon čega slijedi usporedna analiza financijskih izvještaja, dok pokazatelje na temelju novčanog tijeka i skupne financijske pokazatelje u određenoj mjeri zapostavljaju. Stoga Zenzerović zaključuje, da pretežno korištenje jedne do dvije vrste analitičkih postupaka pri čemu dominiraju tehnike analize financijskih izvještaja, čini osnovu za korištenje novih i složenijih vrsta analitičkih postupaka što je moguće postići jedino odgovarajućom edukacijom revizora. U tom smislu moraju biti učinjeni kvalitativni pomaci među revizorskim tvrtkama u Republici Hrvatskoj na području korištenja matematičko statističkih metoda kojima se ne pridaje dovoljna pozornosti u okviru analitičkih postupaka, a i šire prilikom donošenja zaključaka na temelju uzorka.

⁴⁶ Zenzerović, R. (2007): Analitički postupci – instrument revizora u ocjeni vremenske neograničenosti poslovanja. *Ekonomika istraživanja*, 20 (2), str. 62-75.

5. ANALIZA DETERMINANTI REVIZORSKE PROCJENE VREMENSKE NEOGRANIČENOSTI POSLOVANJA

5.1. Osvrt na postojeća istraživanja

Uvijek aktualna problematika ocjenjivanja vremenske neograničenosti poslovanja navela je niz autora na istraživanje u navedenom području. Znanstveni pristup ovoj problematici, u okviru kojeg je primjenjivan niz statističkih i matematičkih metoda analize, rezultirao je izvedbom različitih modela kojima se nastojalo pronaći varijable signifikantne za predviđanje stečaja ili drugih nepovoljnih okolnosti te izvesti njihovu optimalnu kombinaciju, kako bi se što preciznije predvidjela nesposobnost poslovnog subjekta da nastavi poslovati u vremenski neograničenom roku.

Počeci korištenja kvantitativnih metoda u ocjeni vremenske neograničenosti poslovanja javljaju se šezdesetih godina prošlog stoljeća kada je kreiran i prvi značajniji model za predviđanje poslovnog neuspjeha poduzeća. Naime, William H. Beaver⁴⁷ uporabom univarijatne analize uspoređuje financijske pokazatelje uspješnih i neuspješnih poduzeća i izvodi zaključak da je omjer novčanog toka i ukupnog duga najvažniji čimbenik za predviđanje stečaja poduzeća. Međutim, kao vjerojatno najpoznatiji autor u području predviđanja poslovnog neuspjeha može se istaknuti Edvard I. Altman⁴⁸ koji je 1968. godine korištenjem višestruke diskriminacijske analize definirao poznati Z-score model (kasnije razrađivan kroz nekoliko varijanti). Kao rezultat napora brojnih stručnjaka na ovom području, danas su poznati različiti modeli skupnih financijskih pokazatelja kao što su: Kralicekov DF pokazatelj, Ohlsonovi modeli⁴⁹, Edminsterov model⁵⁰, Deakinov model⁵¹ i mnogi drugi.

Svi ovi modeli nastali su na uzorku poslovnih subjekata iz gospodarstava s dugom tradicijom tržišnog načina privređivanja. Jednostavna primjena takvih modela u uvjetima tranzicijskih gospodarstava nije uvijek prikladna. Tako rezultati istraživanja Škelje⁵² upućuju na činjenicu da je prediktivna sposobnost Altmanovog Z-score modela značajno niža kada se primjenjuje

⁴⁷ Beaver, W. H. (1966): Financial Ratios as Predictors of Failure. *Journal of Accounting Research*. 4 (3). str. 71-111.

⁴⁸ Altman, E. I. (1968): Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy. *The Journal of Finance*, 23 (4), str. 589-609.

⁴⁹ Ohlson, J. A. (1980): Financial Ratios and the Probabilistic Prediction of Bankruptcy. *Journal of Accounting Research*. 18 (1), str.109-131.

⁵⁰ Edmister, R. O. (1972): An Empirical Test of Financial Ratio Analysis for Small Business Failure Prediction. *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 7 (2), str. 1477-1493.

⁵¹ Deakin, E. (1972): A discriminant analysis of predictors of business failure, *Journal of accounting research*, str. 167

⁵² Škeljo, K. (2000): Istraživanje mogućnosti primjene Altmanovog modela u hrvatskom gospodarstvu, Magistarski rad, Ekonomski fakultet Zagreb.

na poslovne subjekte koji posluju u tranzicijskom okruženju, poput Republike Hrvatske, u usporedbi s rezultatima koje model ostvaruje na uzorku poslovnih subjekata u Sjedinjenim Američkim Državama gdje je i izveden.

Zbog toga se u Hrvatskoj nametnula potreba za izvođenjem modela čija bi obilježja prikladnije odražavala tranzicijske uvjete obavljanja djelatnosti. Određena su istraživanja u tome smjeru već obavljena, a među njima ističu se modeli čiji su autori: Belak i Aljinović Barać⁵³; Novak i Crnković⁵⁴; Pervan i Filipović⁵⁵; Sever Mališ i Keglević Kozjak⁵⁶; Zenzerović i Peruško⁵⁷. Ti su autori pristupali izvođenju modela uporabom različitih statističkih tehnika na različitim uzorcima poslovnih subjekata. Zajedničko obilježje tih modela je da su nezavisne varijable uglavnom bile predstavljene financijskim pokazateljima.

Pervan i Kuvek⁵⁸ su po prvi puta na uzorku hrvatskih poduzeća u model s financijskim pokazateljima uključili i nefinancijske pokazatelje (kvalitetu financijskih izvještaja, kreditni bonitet vlasnika i kvalitetu uprave). Rezultati istraživanja su pokazali kako je točnost predviđanja vremenske neograničenosti poslovanja veća kod modela koji kombinira financijske i nefinancijske pokazatelje u odnosu na model koji sadrži samo financijske pokazatelje.

Inače, razmatranje modela za predviđanje stečaja ima osobito značenje u procesu revizije financijskih izvještaja. Naime, ovi modeli, kao vrsta analitičkih postupaka, mogu biti važan instrument revizora pri ocjeni vremenske neograničenosti poslovanja. Poslovni subjekti s većom mogućnošću stečaja imaju veće šanse da im eksterni revizor izrazi modificirano revizorsko izvješće po pitanju narušene pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja.

Međutim, kao što je u prethodnom poglavlju istaknuto, istraživanja pokazuju da revizori u Republici Hrvatskoj stavljaju u drugi plan korištenje modela odnosno skupnih financijskih pokazatelja pri procjeni vremenske neograničenosti poslovanja te najveći značaj pridaju

⁵³ Aljinović Barać, Ž., Belak, V. (2007): Business excellence (BEX) indeks - za procjenu poslovne izvrsnosti tvrtki na tržištu kapitala u Republici Hrvatskoj. RRiF, br. 10, str.15-25.

⁵⁴ Novak, B., Crnković, I. (2007): Klasifikacija dužnika banke prema razini poslovnih problema na osnovi podataka iz osnovnih financijskih izvješća. Ekonomski pregled, br. 2.

⁵⁵ Pervan, I., Filipović, D. (2010): FP-RATING-model za predviđanje (in)solventnosti poslovnih partnera. RRiF, br. 7, str. 92-96.

⁵⁶ Sever Mališ, S. i Keglević Kozjak, S. (2016): Revizorova i menadžmentova procjena vremenske neograničenosti poslovanja poduzeća u predstečaju. Ekonomski pregled, 67 (4), str. 328-349.

⁵⁷ Zenzerović, R. i Peruško, T. (2006): Kratki osvrt na modele za predviđanje stečaja. Ekonomska istraživanja, 19 (2), str. 132-151.

⁵⁸ Pervan, I. i Kuvek, T. (2013): The relative importance of financial ratios and nonfinancial variables in predicting of insolvency, Croatian Operational research Review, 13 (4), str. 187-197.

financijskim pokazateljima na temelju bilance i računa dobiti i gubitka. Ti pokazatelji ujedno su i najčešće najčešće korištene varijable u modelima za predviđanje stečaja.

I u istraživanjima koje su proveli Berket⁵⁹ i Grujić⁶⁰ nastojalo se s revizorskog aspekta razmotriti pretpostavku vremenske neograničenosti poslovanja te je utvrđeno da upravo pokazatelji likvidnosti, zaduženosti i profitabilnosti, izvedeni na temelju bilance i računa dobiti i gubitka odabranih hrvatskih poduzeća, imaju značajan utjecaj na revizorsku ocjenu ove temeljne računovodstvene pretpostavke.

Stoga se, i ovom radu pošlo od pretpostavke da će upravo tradicionalni financijski pokazatelji likvidnosti, profitabilnosti i zaduženosti biti signifikantni za revizorsku procjenu stvarnog kontinuiteta poslovanja.

S druge strane, mnogobrojne studije ukazuju da na revizorsku ocjenu vremenske neograničenosti poslovanja, osim financijskih pokazatelja, utječe i čitav niz drugih čimbenika,

Sever Mališ i Keglević Kozjak⁶¹ provele su empirijsku analizu revizorova mišljenja o primjerenosti pretpostavke vremenski neograničenog poslovanja na uzorku od 20 hrvatskih poduzeća u predstečaju. Rezultati istraživanja su pokazali da ne postoje statistički značajne razlike u vrijednostima financijskih pokazatelja za poduzeća u predstečaju za koje je revizor izrazio sumnju u vremenski neograničeno poslovanje i poduzeća za koje revizor nije izrazio sumnju. To ukazuje da na revizorsko izražavanje mišljenja o primjerenosti pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja ne utječu samo financijski već i nefinancijski čimbenici koji upotpunjuju sliku o stanju u kojem se revidirani subjekt nalazi.

Tako su Feldmann i Read⁶² u svojoj studiji dokazali da kreditni rejting poduzeća utječe na revizorsko mišljenje o sposobnosti poduzeća da nastavi s vremenski neograničenim poslovanjem, ali i da kreditni rejting poduzeća nakon modificiranog mišljenja ili mišljenja s rezervom ima tendenciju smanjivanja.

⁵⁹ Berket, N. (2011): Analiza pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja, Diplomski rad, Ekonomski fakultet Split.

⁶⁰ Grujić, M. (2017): Analiza revizorove procjene vremenske neograničenosti poslovanja, Diplomski rad, Ekonomski fakultet Split.

⁶¹ Sever Mališ, S. i Keglević Kozjak, S. (2016): Revizorova i menadžmentova procjena vremenske neograničenosti poslovanja poduzeća u predstečaju. *Ekonomski pregled*, 67 (4), str. 328-349.

⁶² Feldmann, D., Read, W. J. (2013): Going-concern audit opinions for bankrupt companies – impact of credit rating, *Managerial Auditing Journal*, 28 (4), str. 345-363.

Beams i Yan⁶³ na uzorku američkih poduzeća u razdoblju od 2005. do 2011. godine potvrđuju utjecaj financijske krize na povećani broj modificiranih mišljenja ili mišljenja s rezervom vezanih uz primjerenost pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja. Autori ukazuju i na smanjenje broja modificiranih izvještaja smirivanjem krize što potvrđuje utjecaj makroekonomskog okruženja na mišljenje revizora.

Vanstraelen⁶⁴ u svom istraživanju dolazi do zaključka da nedavni odlazak klijenta i veća visina revizijske naknade povećava vjerojatnost revizorskog mišljenja o primjerenosti pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja.

Osim navedenih postoje i brojne druge međunarodne studije koje ističu aktualnost i značaj prepoznavanja različitih čimbenika koji mogu utjecati na revizorsku ocjenu vremenske neograničenosti poslovanja. Stoga će se i u ovom radu pažnja posvetiti prepoznavanju nefinancijskih pokazatelja. Naime, uz utjecaj veličine revizijskog društva istražit će se i utjecaj revizijskog odbora, kao važnog mehanizma korporativnog upravljanja, na revizorsku ocjenu ove temeljne računovodstvene pretpostavke.

Istraživanje koje su proveli Chapple, Kent i Routledge⁶⁵ na uzorku od 1182 poduzeća u Australiji otkriva da poduzeća u kojima postoji revizijski odbor s većom vjerojatnošću će objaviti značajne neizvjesnosti u vezi vremenske neograničenosti poslovanja, što ukazuje na važnu ulogu koju revizijski odbor ima u osiguravanju integriteta financijskog izvještavanja.

Nadalje, Carcello i Neal⁶⁶ su na uzorku od 174 financijsko nestabilna poduzeća u Sjedinjenim Američkim Državama istraživali vezu između sastava revizijskog odbora financijsko nestabilnih poduzeća i revizorske procjene vremenske neograničenosti poslovanja. Rezultati njihova istraživanja ukazuju da što je veći postotak neovisnih članova u revizijskom odboru to je manja vjerojatnost izdavanja revizorskog izvješća o primjerenosti pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja.

U Republici Hrvatskoj još ne postoje studije o utjecaju određenih karakteristika revizijskog odbora na procjenu vremenske neograničenosti poslovanja. Zbog toga je u empirijskom istraživanju ovog rada korištena nova varijabla, a to je učinkovitost revizijskog odbora. Na taj

⁶³ Beams, J., Yan, Y. (2015): The effect of financial crisis on auditor conservatism: US evidence, *Accounting Research Journal*, 28 (2), str. 160-171.

⁶⁴ Vanstraelen, A. (1999): The Auditor's Going concern Opinion Decision: A Pilot Study, *International Journal of Auditing*, 3, str. 41-57.

⁶⁵ Chapple, L., Kent, P., Routledge, J. (2012): Financial Markets and Corporate Governance Conference, str. 1-31.

⁶⁶ Carcello, J. V., Neal, L. N. (2000): Audit Committee Composition and Auditor Reporting, 75 (4), str. 453-467.

način željelo se istražiti u kojoj mjeri učinkovito korporativno upravljanje, iskazano kroz rad revizijskog odbora, utječe na vjerovatnost revizorske procjene ove temeljne računovodstvene pretpostavke.

Određene studije (Žager, Mališ, Brozović⁶⁷) ukazuju da učinkovit, aktivan i stručan revizijski odbor utječe na veću kvalitetu financijskog izvještavanja i eksterne revizije što posljedično rezultira učinkovitijim korporativnim upravljanjem koje umanjuje rizik poslovnog neuspjeha. Stoga se u ovom radu polazi od pretpostavke da je pokazatelj učinkovitosti revizijskog odbora relevantan i za revizorsku procjenu vremenske neograničenosti poslovanja, te će se primjenom univarijatne i multivarijatne analize utvrditi njegova signifikantnost, ali i signifikantnost ostalih odabranih pokazatelja.

5.2. Definiranje uzorka i istraživačke metodologije

Analiza revizorske procjene vremenske neograničenosti poslovanja provedena je na uzorku koji obuhvaća 140 poduzeća čije su dionice kotirale na Zagrebačkoj burzi tijekom 2017. i 2018. godine. Iz uzorka su izostavljene financijske institucije zbog specifičnosti njihova poslovanja i financijskog izvještavanja, te poduzeća koja nisu dostavila godišnji upitnik Kodeksa korporativnog upravljanja. Naime, u analizi je korišten indeks učinkovitosti revizijskog odbora koji se izračunava upravo na temelju odgovora iz navedenog godišnjeg upitnika. Konačna struktura uzorka prema nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti prikazana je u tablici 3.

⁶⁷ Žager, L., Sever Mališ, S., Brozović, M. (2018): Revizijski odbor kao čimbenik kvalitete eksterne revizije. Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru.

Tablica 3: Struktura uzorka prema nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti

	Frekvencije	Postotak	Kumulativni postotak
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	2	1,4	1,4
Djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane	41	29,3	30,7
Građevinarstvo	4	2,9	33,6
Informacije i komunikacije	6	4,3	37,9
Opskrba el. energijom , plinom, parom i klimatizacija	4	2,9	40,7
Opskrba vodom i gospodarenje otpadom	1	,7	41,4
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	8	5,7	47,1
Poslovanje nekretninama	7	5,0	52,1
Prerađivačka industrija	34	24,3	76,4
Prijevoz i skladištenje	17	12,1	88,6
Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti	5	3,6	92,1
Trgovina na veliko i na malo; Popravak motornih vozila i motocikala	11	7,9	100,0
Ukupno	140	100,0	

Nakon formiranja uzorka pristupilo se prikupljanju podataka iz financijskih i revizorskih izvještaja te godišnjih upitnika Kodeksa korporativnog upravljanja. Podaci su prikupljeni iz javne baze podataka Fine i Zagrebačke burze, a za njihovu analizu primijenjen je programski paket SPSS 16.

U istraživanju se koristi jedna zavisna i šest nezavisnih varijabli što znači da je zadovoljen kriterij veličine uzorka s obzirom na broj nezavisnih varijabli. Naime, prema rezultatima dosadašnjih analiza veličina uzorka mora biti barem pet puta veća od broja nezavisnih varijabli dok bi optimalan uzorak bio onaj čija je veličina 20 puta veća od broja nezavisnih varijabli. Pregled korištenih varijabli i pozicija uključenih u njihov izračun prikazan je tablicom 4.

Tablica 4: Pregled korištenih varijabli

Kratica korištena u SPSS-u	Naziv	Izračun
CR	Koeficijent tekuće likvidnosti	Tekuća aktiva / Tekuća pasiva
DR	Stupanj zaduženosti	Ukupne obveze / Ukupna aktiva
ROS	Neto profitna marža	Dobit tekuće godine / Ukupni prihod
absTACC	Nenovčane obračunske kategorije	Apsolutna vrijednost izraza: (Neto dobit/gubitak – Operativni novčani tijek) / (Ukupna aktiva)
IURO	Indeks učinkovitosti revizijskog odbora	$\Sigma RO / \text{MaxRO}$
BigF	Veličina revizijskog društva	Dummy varijabla: 1 revizijsko društvo iz Velike četvorke, 0 ostala društva
VNP	Revizorova procjena vremenske neograničenosti poslovanja	Dummy varijabla: 1 revizor je izrazio sumnju u vremensku neograničenost poslovanja, 0 nije izrazio sumnju

Zavisna varijabla je binarna tzv. dummy varijabla i ima vrijednost 1 ukoliko je revizor izrazio sumnju u vremensku neograničenost poslovanja, te vrijednost 0 ukoliko je pretpostavka vremenske neograničenosti primjerena.

Za ispitivanje utjecaja likvidnosti na revizorsku procjenu vremenske neograničenosti poslovanja korišten je tradicionalni pokazatelj, a to je koeficijent tekuće likvidnosti koji ukazuje na sposobnost poslovnog subjekta da iz tekuće aktive podmiri tekuće obveze.

Zaduženost je procijenjena pomoću stupnja zaduženosti. Ovaj pokazatelj analizira kapitalnu strukturu poslovnog subjekta, odnosno koji postotak njegove imovine se financira iz tuđih izvora kao i kakva je sposobnost poduzeća da podmiri dospjele dužničke obveze. Kontrolna mjera ovog pokazatelja je 0,5, što znači da se poduzeće u jednakom omjeru financira iz tuđih i vlastitih izvora.

Kao pokazatelj profitabilnosti korištena je neto profitna marža koja mjeri odnose između dobiti i vrijednosti obavljenog posla iskazanog prihodom. Izračunava se kao odnos pozicije dobiti ili gubitka tekuće godine s ukupnim prihodima. Niska i opadajuća profitna marža upućuje na borbu za zadržavanje udjela na domaćem tržištu u uvjetima pojačane strane konkurencije snižavanjem cijena, odnosno zadržavanjem postojećih cijena proizvoda. Osim

relativno niskim cijenama, niska profitna marža može se objasniti i visokim udjelom troškova u ukupnom prihodu.⁶⁸

Nenovčane obračunske kategorije odnose se na bilančne pozicije koje predstavljaju obveze i nenovčane stavke poput goodwilla, računa na naplati, budućih troškova za kamate i budućih poreznih obveza. Ove obračunske kategorije evidentiraju se prema temeljnoj računovodstvenoj pretpostavci nastanka događaja, tj. onda kada su nastale, a ne onda kada je uslijedio stvarni primitak ili izdatak novca. Zbog toga veće apsolutne razine obračunskih kategorija upućuju i na veću neizvjesnost novčane realizacije takvih poslovnih transakcija.

Indeks učinkovitosti revizijskog odbora⁶⁹ (IURO) je indeks koji mjeri postojanje pozitivnih odgovora iz godišnjeg upitnika Kodeksa korporativnog upravljanja koja se odnose na rad revizijskog odbora. Pozitivni odgovori su poželjni jer veći broj pozitivnih odgovora znači i veći postotak učinkovitosti revizijskog odbora.

Za potrebe istraživanja analizirana je sljedeća grupa pitanja iz godišnjeg upitnika Kodeksa korporativnog upravljanja vezana za revizijski odbor:

- Je li nadzorni odnosno upravni odbor ustrojio komisiju za reviziju (revizijski odbor)?
- Je li većina članova komisije iz redova neovisnih članova nadzornog odbora?
- Je li komisija pratila integritet financijskih informacija društva, a osobito ispravnost i konzistentnost računovodstvenih metoda koje koristi društvo i grupa kojoj pripada, uključivši i kriterije za konsolidaciju financijskih izvještaja društava koja pripadaju grupi?
- Je li komisija procijenila kvalitetu sustava unutarnje kontrole i upravljanja rizicima, s ciljem da se glavni rizici kojima je društvo izloženo (uključujući i rizike povezane s pridržavanjem propisa) na odgovarajući način identificiraju i javno objave te da se njima na odgovarajući način upravlja?
- Je li komisija radila na osiguranju učinkovitosti sustava unutarnje revizije, osobito putem izrade preporuka prilikom odabira, imenovanja, ponovnog imenovanja izmjene rukovoditelja odjela za unutarnju reviziju i glede sredstava koja mu stoje na raspolaganju, i procjene postupanja rukovodećeg povodom nalaza i preporuka unutarnje revizije?

⁶⁸ Aljinović Barač, Ž. (akademska godina 2019/20) Računovodstvo novčanih tijekova: skripta. EFST.

⁶⁹ Vuko, T., Maretić, M., Čular, M. (2015): The Role and Effectiveness of Audit Committee in Corporate Governance of Credit Institutions, International Scholarly and Scientific Research & Innovation, 9 (4).

- Je li komisija nadgledala neovisnost i objektivnost vanjskog revizora, osobito glede rotacije ovlaštenih revizora unutar revizorske kuće i naknada koje društvo plaća za usluge vanjske revizije?
- Je li komisija pratila prirodu i količinu usluga koje nisu revizija, a društvo ih prima od revizorske kuće ili s njome povezanih osoba?
- Je li komisija izradila pravila o tome koje usluge vanjska revizorska kuća i s njome povezane osobe ne smije davati društvu, koje usluge može davati samo uz prethodnu suglasnost komisije, a koje usluge može davati bez prethodne suglasnosti?
- Je li komisija razmotrila učinkovitost vanjske revizije i postupke višeg rukovodećeg kadra s obzirom na preporuke koje je iznio vanjski revizor?
- Je li komisija za reviziju osigurala dostavu kvalitetnih informacija ovisnihi povezanih društava te trećih osoba (kao što su stručni savjetnici)?

Indeks učinkovitosti revizijskog odbora izračunava se tako da se stavi u odnos broj pozitivno odgovorenih pitanja iz godišnjeg upitnika Kodeksa korporativnog upravljanja (ΣRO) i maksimalni broj pitanja (MaxRO). Izračun je prikazan formulom:

$$IURO = \frac{\Sigma RO}{MaxRO}$$

Objašnjenje oznaka:

IURO – indeks razine učinkovitosti revizijskog odbora,

ΣRO – broj pozitivno odgovorenih pitanja iz godišnjeg upitnika Kodeksa korporativnog upravljanja,

MaxRO – maksimalni broj pitanja.

Svako pozitivno odgovoreno pitanje dobiva 1 bod, dok negativno odgovoreno pitanje dobiva 0 bodova. Svaka stavka ima jednaku vrijednost, pa je koeficijent svake stavke 1. Maksimalan broj bodova je 10.

Mjerna skala razina učinkovitosti revizijskog odbora prikazana je u tablici 5:

Tablica 5: Razine učinkovitosti revizijskog odbora

	Razina učinkovitosti (%)
Potpuna učinkovitost	81-100
Visoka učinkovitost	61-80
Srednja učinkovitost	41-60
Niska učinkovitost	21-40
Nedovoljna učinkovitost	0-20

Veličina revizorskog društva je dihotomna, binarna nezavisna varijabla koja ima vrijednost 1 ukoliko je subjekt revidiran od strane revizorskog društva iz skupine Velike četvorke, a vrijednost 0 ukoliko je poslovni subjekt revidiran od strane ostalih revizorskih društava.

U nastavku je prikazana deskriptivna statistika kvantitativnih varijabli, kao i frekvencije binarnih varijabli.

Tablica 6: Deskriptivna statistika kvantitativnih varijabli

	Koeficijent tekuće likvidnosti	Stupanj zaduženosti	Neto profitna marža	Nenovčane obračunske kategorije	Indeks učinkovitosti revizijskog odbora
Aritmetička sredina	1,6299073	,4913659	-,0425358	,0812162	,7436
Medijan	1,1894002	,4262620	,0404525	,0516565	,7000
Mod	,03900 ^a	,08101	-5,31399 ^a	,00379 ^a	,60
Standardna devijacija	1,35768705	,30429647	,55140218	,11138205	,17099
Varijanca	1,843	,093	,304	,012	,029
Minimum	,03900	,01472	-5,31399	,00379	,10
Maksimum	8,41185	1,50703	,50643	1,02368	1,00

a. Postoji više vrijednosti moda. Prikazana je najmanja vrijednost.

Tablica 7: Deskriptivna statistika dummy varijable Veličina revizorskog društva

	Frekvencije	Postotak	Kumulativni postotak
Ostala društva	55	39,3	39,3
Velika četvorka	85	60,7	100,0
Ukupno	140	100,0	

Tablica 8: Deskriptivna statistika dummy varijable Revizorska procjena vremenske neograničenosti poslovanja

	Frekvencije	Postotak	Kumulativn i postotak
Primjerena	119	85,0	85,0
Nije primjerena	21	15,0	100,0
Ukupno	140	100,0	

Kada se razmatra deskriptivna statistika može se uočiti da prosječna vrijednost varijable koeficijent tekuće likvidnost u uzorku iznosi 1,63 što ukazuje na upitnu sposobnost ovih poduzeća da iz tekuće aktive podmire tekuće obveze. Naime, idealna vrijednost utvrđena na temelju iskustva, odnosno kontrolna mjera ovog pokazatelja koja dopušta vjerovati da će poduzeće biti u stanju na vrijeme udovoljiti svim tekućim obvezama iznosi 2,00, dok vrijednost ovog pokazatelja između 1,00 i 2,00 ukazuje na upitnu likvidnost poduzeća.

Prosječna vrijednost pokazatelja stupnja zaduženosti u uzorku je 0,49 što znači da poduzeća iz uzorka u prosjeku 49% svoje imovine financiraju iz tuđih izvora.

Koeficijent neto profitne marže pokazuje nezadovoljavajući rezultat jer je aritmetička sredina negativna, što ukazuje na gubitke u poslovanju.

Prosječna vrijednost apsolutne vrijednosti nenovčanih obračunskih kategorije iznosi 0,08. Manja apsolutna razina nenovčanih obračunskih kategorija upućuje na manju razinu subjektivnosti računovodstvenih procjena i manju neizvjesnot novčane realizacije takvih poslovnih transakcija.

Prosječna vrijednost indeksa učinkovitosti revizijskog odbora iznosi 74% što predstavlja visoku učinkovitost, dok je najčešća razina učinkovitosti 60%. Podaci u tablici 6 pokazuju da medijan iznosi 0,70, što znači da 50% poduzeća iz uzorka ima 70% pozitivnih odgovora ili manje, dok ostalih 50% ima 70% pozitivnih odgovora ili više.

Promatrajući binarne varijable, možemo uočiti da je većina poduzeća iz uzorka (60,7%) revidirano od strane revizorskih društava iz skupine Velike četvorke. Kada je u pitanju revizorska procjena vremenske neograničenosti poslovanja, u uzorku je 15% poduzeća kod kojih je revizor izrazio sumnju u sposobnost nastavka vremenski neograničenog poslovanja.

5.3. Analiza rezultata istraživanja

Analiza revizorske procjene vremenske neograničenosti poslovanja provedena je uporabom dviju statističkih metoda. U prvoj fazi istraživanja primjenjena je univarijatna analiza koja promatra svaku varijablu zasebno, nezavisno od drugih varijabli. Kao najjednostavniji oblik kvantitativne analize, univarijatna analiza prvenstveno se koristi u opisne svrhe.

U ovom istraživanju univarijatna analiza je primjenjena kako bi se proučila razlika između poduzeća kojima je vremenska ograničenost upitna i financijsko stabilnih poduzeća. U tu svrhu proveden je parametrijski t-test i neparametrijski Mann-Whitney test.

T-testom razlika aritmetičkih sredina nezavisnih uzoraka testirana je, pod pretpostavkama jednakosti i nejednakosti varijanci, statistička značajnost odabranih varijabli. Dobiveni rezultati Levenovog testa jednakosti varijanci i t-testa jednakosti aritmetičkih sredina prikazani su u tablici 9.

Tablica 9: Rezultati t-testa nezavisnih uzoraka

		Levenov test jednakosti varijanci		t-test jednakosti aritmetičkih sredina						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Razlika aritmetičkih sredina	Standardna greška razlike aritmetičkih sredina	95% interval pouzdanosti	
									Donja granica	Gornja granica
CR	Varijance su jednake	,214	,644	,993	138	,323	,31896592	,32136890	-,31647794	,95440978
	Varijance nisu jednake			1,210	33,892	,235	,31896592	,26352794	-,21665021	,85458206
DR	Varijance su jednake	29,829	,000	-4,669	138	,000	-,3136215	,06717379	-,44644451	-,1807986
	Varijance nisu jednake			-2,986	21,836	,007	-,3136215	,10502809	-,53153108	-,0957120
ROS	Varijance su jednake	15,955	,000	3,284	138	,001	,41430304	,12614638	,16487337	,66373272
	Varijance nisu jednake			1,611	20,516	,123	,41430304	,25722554	-,12139695	,95000304
abs TACC	Varijance su jednake	55,706	,000	-6,284	138	,000	-,1466043	,02333030	-,19273539	-,1004732
	Varijance nisu jednake			-2,931	20,344	,008	-,1466043	,05002691	-,25084560	-,0423630
IURO	Varijance su jednake	,772	,381	2,711	138	,008	,10728	,03958	,02902	,18554
	Varijance nisu jednake			2,610	26,731	,015	,10728	,04110	,02291	,19165
BigF	Varijance su jednake	2,109	,149	-,602	138	,548	-,070	,116	-,300	,160
	Varijance nisu jednake			-,611	27,857	,546	-,070	,115	-,305	,165

Rezultati ukazuju da između dva nezavisna uzorka postoji statistički značajna razlika aritmetičkih sredina varijabli stupanj zaduženosti, nenovčane obračunske kategorije i indeks učinkovitosti revizijskog odbora. Varijable koeficijent tekuće likvidnosti i veličina revizorskog društva nisu statistički značajne uz pretpostavku da su varijance jednake. S obzirom da je signifikantnost Levenovog testa jednakosti varijanci za varijablu neto profitna marža manja od 5%, uzima se da varijance nisu jednake, te i ova varijabla nije statistički značajna.

To znači da se na temelju t-testa mogu prihvatiti sljedeće postavljene hipoteze o utjecaju datih varijabli na revizorsku procjenu vremenske neograničenosti poslovanja.

H₂: Zaduženost i apsolutna razina obračunskih kategorija pozitivno utječu na revizorsko izražavanje sumnje u primjerenost pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja.

H₃: Učinkovitost revizijskog odbora negativno utječe na revizorsko izražavanje sumnje u primjerenost pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja.

Nakon t-testa, kao dio univarijatne analize, proveden je i neparametrijski Mann-Whitney U test kojim se testiraju razlike u rangovima varijabli u odabranim nezavisnim uzorcima. Rezultati testiranja Mann Whitney U-testom prikazani su u tablicama 10. i 11.

Tablica 10: Rangovi varijabli prema revizorskoj procjeni vremenske neograničenosti poslovanja

	Pretpostavka nastavka poslovanja	N	Prosječni rang	Suma rangova
Koeficijent tekuće likvidnosti	Primjerena	119	72,31	8605,00
	Nije primjerena	21	60,24	1265,00
	Ukupno	140		
Stupanj zaduženosti	Primjerena	119	66,64	7930,00
	Nije primjerena	21	92,38	1940,00
	Ukupno	140		
Neto profitna marža	Primjerena	119	75,68	9006,00
	Nije primjerena	21	41,14	864,00
	Ukupno	140		
Nenovčane obračunske kategorije	Primjerena	119	64,59	7686,00
	Nije primjerena	21	104,00	2184,00
	Ukupno	140		
Indeks učinkovitosti revizijskog odbora	Primjerena	119	74,06	8813,50
	Nije primjerena	21	50,31	1056,50
	Ukupno	140		
Veličina revizorskog društva	Primjerena	119	69,76	8302,00
	Nije primjerena	21	74,67	1568,00
	Ukupno	140		

Tablica 11: Rezultati Mann-Whitney U-testa

	Koeficijent tekuće likvidnosti	Stupanj zaduženosti	Neto profitna marža	Nenovčane obračunske kategorije	Indeks učinkovitosti revizijskog odbora	Veličina revizorskog društva
Mann-Whitney U	1034,000	790,000	633,000	546,000	825,500	1162,000
Wilcoxon W	1265,000	7930,000	864,000	7686,000	1056,500	8302,000
Z	-1,258	-2,682	-3,598	-4,105	-2,522	-,604
Asymp. Sig. (2-tailed)	,209	,007	,000	,000	,012	,546

a. Grupirajuća varijabla: Pretpostavka nastavka poslovanja

Na temelju dobivenih rezultata može se zaključiti da postoji statistički značajna razlika u rangovima varijabli stupanj zaduženosti, neto profitna marža, nenovčane obračunske kategorije i indeks učinkovitosti revizorskog odbora između poduzeća kod kojih je revizor izrazio sumnju i kod kojih nije izražena sumnja u vremensku neograničenost poslovanja. Za varijable koeficijent tekuće likvidnosti i veličina revizorskog društva signifikatnost je veća od 5% što znači da nema statistički značajne razlike između promatranih poduzeća.

Prema svemu navedenom, mogu se prihvatiti hipoteze o negativnom utjecaju profitabilnosti i učinkovitosti revizijskog odbora, te pozitivnom utjecaju zaduženosti i apsolutne razine obračunskih kategorija na revizorsko izražavanje sumnje u vremensku neograničenost poslovanja. Hipoteza o negativnom utjecaju likvidnosti na revizorsko izražavanje sumnje u primjerenost pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja može se odbaciti, kao i hipoteza da su velika revizorska društva sklonija izražavati sumnju u primjerenost ove pretpostavke.

Iz tablice s rangovima varijabli mogu se vidjeti razlike u prosječnom rang u statistički značajnih varijabli. Može se uočiti da ona poduzeća za koje revizor nije izrazio sumnju u vremensku neograničenost poslovanja imaju bolji prosječni rang varijabli neto profitne marže i indeksa učinkovitosti revizijskog odbora, a lošiji prosječni rang varijabli stupanj zaduženosti i nenovčane obračunske kategorije.

Dobivene rezultate potrebno je dodatno potvrditi analizom međuzavisnosti promatranih varijabli. Naime, budući da se u istraživanju koristi veći broj nezavisnih varijabli, moguće je da one nisu korelirane sa zavisnom varijablom. Zbog toga je u nastavku povezanost promatranih varijabli ispitana pomoću Pearsonovog koeficijenta linearne korelacije.

Tablica 12: Rezultati izračuna Pearsonovog koeficijenta korelacije

		CR	DR	ROS	abs TACC	IURO	BigF	VNP
CR	Pearson Correlation	1	-,484**	,071	-,143	-,072	-,060	-,084
	Sig. (2-tailed)		,000	,404	,093	,401	,478	,323
DR	Pearson Correlation	-,484**	1	,017	,300**	,205*	,198*	,369**
	Sig. (2-tailed)	,000		,842	,000	,015	,019	,000
ROS	Pearson Correlation	,071	,017	1	-,365**	,093	,137	-,269**
	Sig. (2-tailed)	,404	,842		,000	,276	,106	,001
absTACC	Pearson Correlation	-,143	,300**	-,365**	1	-,157	-,031	,472**
	Sig. (2-tailed)	,093	,000	,000		,064	,716	,000
IURO	Pearson Correlation	-,072	,205*	,093	-,157	1	,043	-,225**
	Sig. (2-tailed)	,401	,015	,276	,064		,617	,008
BigF	Pearson Correlation	-,060	,198*	,137	-,031	,043	1	,051
	Sig. (2-tailed)	,478	,019	,106	,716	,617		,548
VNP	Pearson Correlation	-,084	,369**	-,269**	,472**	-,225**	,051	1
	Sig. (2-tailed)	,323	,000	,001	,000	,008	,548	

** . Korelacija je značajna na razini 0,01.

* . Korelacija je značajna na razini 0,05.

Prema dobivenim rezultatima može se zaključiti da promatrano u odnosu na varijablu revizorske procjene vremenske neograničenosti poslovanja, koeficijent korelacije je statistički značajan za sve varijable, osim za varijable koeficijent tekuće likvidnosti i veličina revizijskog društva. Varijable koeficijent tekuće likvidnosti, neto profitna marža, indeks učinkovitosti revizijskog odbora su negativno korelirane s varijablom revizorske procjene vremenske neograničenosti poslovanja (što znači da rast promatranih nezavisnih varijabli prati pad zavisne varijable), dok su varijable stupanj zaduženosti, nenovčane obračunske kategorije i veličina revizorskog društva pozitivno korelirane.

Dakle, primjenom univarijatne analize je utvrđeno da su zaduženost, profitabilnost, nenovčane obračunske kategorije i učinkovitost revizijskog odbora signifikantni za revizorsku procjenu vremenske neograničenosti poslovanja.

Nakon univarijatne analize, u kojoj je svaka varijabla promatrana posebno, provedena je multivarijatna analiza u kojoj je istovremeno promatrano više međusobno povezanih varijabli.

S obzirom da kod višestrukih regresijskih modela treba biti ispunjena pretpostavka o niskoj multikolinearnosti nezavisnih varijabli ispitana je njihova multikolinearnost. Na temelju vrijednosti VIF i TOL prikazanih u tablici 13 utvrđeno je postoji li problem multikolinearnosti.

Tablica 13: Ispitivanje postojanja problema multikolinearnosti

	Multikolinearnost	
	Postotak tolerancije (TOL)	Faktor inflacije varijance (VIF)
Koeficijent tekuće likvidnosti	,756	1,323
Stupanj zaduženosti	,623	1,606
Neto profitna marža	,831	1,203
Nenovčane obračunske kategorije	,732	1,365
Indeks učinkovitosti revizijskog odbora	,904	1,106
Veličina revizorskog društva	,939	1,065

a. Zavisna varijabla: Pretpostavka nastavka poslovanja

Smatra se da problem multikolinearnosti postoji kada je postotak tolerancije manji od 20%, a faktor inflacije varijance ima vrijednost veću od 5. Prema rezultatima u tablici 13. može se zaključiti da niti jedna nezavisna varijabla ne uvjetuje problem multikolinearnosti, s obzirom da je za sve promatrane varijable postotak tolerancije veći od 20%, a faktor inflacije varijance manji od 5. To znači da se sve varijable mogu uključiti u model.

Nakon ispitivanja postojanja problema multikolinearnosti pristupilo se provođenju multivarijatne analize. S obzirom da se u istraživanju koristi jedna zavisna varijabla koja je binarnog karaktera tzv. dihotomna varijabla (0,1) analiza podataka provedena je primjenom logističke regresije. Naime, logistička regresijska analiza poznata i pod nazivom logit analiza oblik je regresijske analize koja se koristi u predviđanju vrijednosti dihotomne zavisne varijable na osnovi odgovarajućih nezavisnih varijabli. Osnovne postavke koje predstavljaju polazište logit analize su slijedeće:

- Jedinice uzorka moraju biti isključive i iscrpne;
- Uzorak mora biti velik (prema mnogim autorima uzorak je velik ako sadrži više od 50 jedinica)
- Veličine skupina mogu se bitno razlikovati;

- Zavisna varijabla mora biti dihotomna, a nezavisne varijable mogu poprimiti obilježja kvantitativnih i kvalitativnih varijabli;
- Nezavisnost jedinica uzorka;
- Niska multikolinearnost nezavisnih varijabli.

U modelu višestruke regresije može se primjeniti više metoda odabira varijabli. U ovom istraživanju varijable su u model birane ENTER metodom tj., sve varijable uključene su u model u jednom koraku. Rezultati dobiveni enter metodom prikazani su u tablici 14.

Tablica 14: Varijable uključene u model

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Korak 1 ^a CR	,337	,229	2,171	1	,141	1,401
DR	4,481	1,285	12,158	1	,000	88,289
ROS	-,805	,614	1,717	1	,190	,447
absTACC	5,153	3,652	1,991	1	,158	172,994
IURO	-6,740	2,328	8,384	1	,004	,001
BigF	-,103	,709	,021	1	,885	,902
Constant	-,738	1,537	,230	1	,631	,478

a. Varijable uključene u korak 1: CR, DR, ROSS, absTACC, IURO, BigF.

Na temelju signifikantnosti može se donijeti zaključak o statističkoj značajnosti svake varijable u modelu. Pri nivou signifikantnosti od 5%u ovom modelu statistički su značajne samo varijable stupanj zaduženosti i indeks učinkovitosti revizijskog odbora.

Dakle, prema rezultatima multivarijatne analize mogu se prihvatiti hipoteze da zaduženost i učinkovitost revizijskog odbora imaju statistički značajan utjecaj na revizorsku procjenu vremenske neograničenosti poslovanja, dok se hipoteze o značajnom utjecaju koeficijenta tekuće likvidnosti, neto profitne marže, nenovčanih obračunskih kategorija i veličine revizorskog društva ne mogu prihvatiti.

Kvaliteta modela može se ocijeniti korištenjem odgovarajućih statističkih pokazatelja.

Na temelju Omnibus testa koeficijenata modela može se vidjeti je li doprinos nezavisnih varijabli u predviđanju zavisne varijable statistički značajan, odnosno je li model statistički značajan. S obzirom da je prema rezultatima Omnibus testa prikazanim u tablici 15. signifikantnost modela manja od 5%, može se reći da je model statistički značajan.

Tablica 15: Omnibus test koeficijenata modela

		Hi-kvadrat	df	Signifikantnost
Korak 1	Step	46,174	6	,000
	Block	46,174	6	,000
	Model	46,174	6	,000

Nagelkerke R² je pokazatelj protumačenosti modela čija se vrijednost uvijek kreće u rasponu od 0 do 1. Izračunata vrijednost Nagelkerke R² izražena u tablici 16. pokazuje da je ukupno 49,2% varijacija protumačeno modelom, što govori o umjereno jakoj vezi između nezavisnih varijabli korištenih u modelu i revizorske procjene vremenske neograničenosti poslovanja.

Tablica 16: Pokazatelj protumačenosti modela

Korak	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	72,184	,281	,492

Model se može ocijeniti i pomoću Hosmer-Lemeshow testa koji služi za testiranje prikladnosti modela pri čemu se model ocjenjuje prikladnim ako signifikantnost prelazi 5%. U ovom slučaju Hosmer-Lemeshow test pokazuje signifikantnost od 9,7% što znači da je model statistički značajan i prikladan s obzirom na zadane podatke. Međutim poželjno je da signifikantnost bude što veća, a Hi kvadrat vrijednost što manja, pa se može zaključiti da ovaj model ima manju statističku značajnost i prikladnost od one koja je poželjna.

Tablica 17: Hosmer-Lemeshow test

Korak	Hi-kvadrat	df	Signifikantnost
1	13,474	8	,097

Tablica 18. prikazuje točnost klasifikacije modela pri čemu kritična vrijednost iznosi 0,5%. Model ispravno klasificira u 92,9% slučajeva što je visoka točnost klasifikacije. Međutim, postoji razlika između postotka točnosti klasifikacije u slučajevima primjerenosti i neprimjerenosti nastavka poslovanja. U slučajevima primjerenosti pretpostavke nastavka poslovanja postotaktočnosti klasifikacije je vrlo visok i iznosi 98,3%, a kod poduzeća kod kojih je pretpostavka vremenske neograničenosti poslovanja neprimjerena postotak točnosti klasifikacije je manji i iznosi 61,9%.

Tablica 18: Točnost klasifikacije modela

Stvarna pripadnost			Predviđena pripadnost		
			Pretpostavka nastavka poslovanja		Postotak točnosti
			Primjerena	Nije primjerena	
Korak 1	Pretpostavka nastavka poslovanja	Primjerena	117	2	98,3
		Nije primjerena	8	13	61,9
	Ukupni postotak				92,9

a. Kritična vrijednost iznosi ,500

Provedeno istraživanje pokazuje da se, na temelju rezultata univarijatne i multivarijatne analize, ne može donijeti jedinstven zaključak o utjecaju promatranih varijabli jer se rezultati ovih dviju analiza značajno razlikuju. Usporedba rezultata provedenih analiza prikazana je u tablici 19.

Tablica 19: Usporedba rezultata provedenih analiza

Pokazatelji	Univarijatna analiza	Multivarijatna analiza
		Enter metoda
Likvidnost	Nema značajan utjecaj	Nema značajan utjecaj
Zaduženost	Značajan utjecaj	Značajan utjecaj
Profitabilnost	Značajan utjecaj	Nema značajan utjecaj
Nenovčane obračunske kategorije	Značajan utjecaj	Nema značajan utjecaj
Indeks učinkovitosti revizijskog odbora	Značajan utjecaj	Značajan utjecaj
Veličina revizorskog društva	Nema značajan utjecaj	Nema značajan utjecaj

Na temelju univarijatne analize zaključeno je da su za revizorsku procjenu vremenske neograničenosti poslovanja signifikantni pokazatelji zaduženosti, profitabilnosti, nenovčanih obračunskih kategorija i učinkovitosti revizijskog odbora. Multivarijatna analiza je pokazala da samo zaduženost i učinkovitost revizijskog odbora značajno utječu na revizorsko izražavanje mišljenja o primjerenosti pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja. Obje analize potvrdile su signifikantnost pokazatelja zaduženosti, pa možemo zaključiti da revizori i revizorska društva u Hrvatskoj najveći značaj pridaju upravo ovom pokazatelju pri ocjeni stalnosti poslovanja.

Može se uočiti da se u rezultatima obiju analiza i učinkovitost revizijskog odbora pojavljuje kao statistički značajna varijabla. S obzirom da u dosadašnjim istraživanjima u Hrvatskoj utjecaj revizijskog odbora na revizorsku procjenu nije bio istražen, može se reći da je ovom analizom revizijski odbor prepoznat kao važan čimbenik utjecaja na revizorsko izražavanje mišljenja o prikladnosti primjene vremenske neograničenosti poslovanja.

Na taj način i ovo istraživanje je pokazalo da na revizorsku procjenu stvarnog kontinuiteta poslovanja ne utječu samo financijski već i mnogi drugi kvalitativni pokazatelji. Na takav zaključak upućuje i činjenica da u ovom istraživanju neka poduzeća za koja revizori nisu izrazili sumnju u nastavak vremenske neograničenosti poslovanja imaju lošije vrijednosti financijskih pokazatelja, od onih poduzeća za koja su revizori izrazili sumnju u sposobnost nastavka poslovanja.

Inače, provedeno istraživanje ima i svoja ograničenja koja se u prvom redu odnose na činjenicu da postoji velika disproporcija između dvaju grupa u uzorku. Naime, analiza je provedena na uzorku kojeg sačinjavaju 85% poduzeća kod kojih je pretpostavka vremenske neograničenosti primjerena i 15% poduzeća za koje je revizor izrazio sumnju u primjerenost ove pretpostavke, što može rezultirati većom vjerojatnošću točne klasifikacije jedne grupe.

6. ZAKLJUČAK

Vremenska neograničenost poslovanja jedna je od temeljnih računovodstvenih pretpostavki koja u današnjem dinamičnom poslovnom okruženju sve više dobiva na aktualnosti. To je osobito izraženo u uvjetima suvremenog korporativnog upravljanja u kojima je za poslovanje poduzeća zainteresiran niz interesno utjecajnih skupina počevši od vlasnika, kreditora, dobavljača, zaposlenika, kupaca, državnih agencija do najšire javnosti. Za svaku od ovih interesnih skupina važno je utvrditi je li poduzeće koje je predmet njihova interesa sposobno poslovati u vremenski neograničenom roku.

Stoga je velika odgovornost revizora koji prilikom provođenja procesa revizije mora ocijeniti prikladnost menadžmentove primjene pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja. Zbog toga se u ovom radu nastojalo ukazati na važnost koncepta stvarnog kontinuiteta poslovanja u revizijskoj teoriji i praksi te analizirati determinante utjecaja na revizorsku procjenu ove temeljne računovodstvene pretpostavke.

U prvoj fazi istraživanja, na uzorku poduzeća koja su kotirala na hrvatskom tržištu kapitala tijekom 2017. i 2018. godine, provedena je univarijatna analiza koja je pokazala da financijski pokazatelji zaduženosti, profitabilnosti i nenovčanih obračunskih kategorija imaju značajan utjecaj na revizorsku ocjenu stalnosti poslovanja. Multivarijatnom analizom dobiveni su rezultati koji ukazuju na statističku značajnost zaduženosti pri revizorskom izražavanju sumnje u primjerenost ove pretpostavke. S obzirom da su obje analize pokazale da je zaduženost statistički značajna varijabla može se zaključiti da revizori i revizorska društva u Republici Hrvatskoj najviše pažnje pridaju upravo ovom pokazatelju pri procjeni analizirane računovodstvene pretpostavke.

Međutim, u ovom radu kao instrumenti istraživanja javljaju se ne samo financijski već i kvalitativni pokazatelji koji se dovode u vezu s mišljenjem revizora. Naime, čak i kada financijski pokazatelji realno odražavaju stvarno poslovanje poduzeća, njihovom analizom nije moguće u potpunosti obuhvatiti svu kompleksnost poslovanja. Stoga je u empirijskoj analizi korištena nova varijabla, a to je učinkovitost revizijskog odbora. Na taj način nastojalo se istražiti u kojoj mjeri učinkovito korporativno upravljanje, iskazano kroz rad revizijskog odbora, utječe na vjerojatnost revizorske ocjene stalnosti poslovanja, s obzirom da u dosadašnjim istraživanjima u Hrvatskoj taj utjecaj nije istražen.

Rezultati univarijatne, ali i multivarijatne analize su pokazali da je učinkovitost revizijskog odbora signifikantna za revizorsko izražavanje mišljenja o stvarnom kontinuitetu poslovanja. To ukazuje na značaj revizijskog odbora kao nadzornog mehanizma korporativnog upravljanja koji ima važnu ulogu u osiguravanju kvalitete financijskog izvještavanja i eksterne revizije, što posljedično rezultira efikasnijim korporativnim upravljanjem koje umanjuje rizik poslovnog neuspjeha. Na taj način učinkovit i stručan revizijski odbor pozitivno utječe i na revizorsku procjenu vremenske neograničenosti poslovanja što je potvrđeno i rezultatima ovog istraživanja. S obzirom da je praksa revizijskih odbora kod nas još uvijek skromna, za očekivati je da će u budućnosti utjecaj ovog mehanizma korporativnog upravljanja na kvalitetu eksterne revizije, a samim tim i na ocjenjivanje vremenske neograničenosti poslovanja još više dobiti na značenju.

Inače, revizorski zaključci o nastavku poslovanja revidiranih subjekata izvode se na temelju brojnih procjena, od kojih su mnoge subjektivnog karaktera i ovise ne samo o iskustvu i znanju revizora već i o utjecaju mnogih drugih kvalitativnih čimbenika. Zbog toga se u budućim istraživanjima u Republici Hrvatskoj više pozornosti treba posvetiti upravo prepoznavanju tih čimbenika.

Naime, dosadašnja istraživanja na području ocjenjivanja analizirane pretpostavke bila su usmjerena prije svega na izvođenje modela za predviđanja stečaja koji su prilagođeni poduzećima koja posluju u okruženju hrvatskog gospodarstva i koji, kao analitički postupci, mogu biti važan instrument revizora pri ocjeni stalnosti poslovanja. Međutim, rijetka su istraživanja u Republici Hrvatskoj koja s revizorskog aspekta razmatraju vremensku neograničenost poslovanja analizirajući determinante utjecaja na revizorsku procjenu ove pretpostavke.

S druge strane, u međunarodnoj znanstvenoj literaturi postoje brojne studije koje istražuju utjecaj rotacije revizora, duljine revizorskog mandata, financijske krize, visine revizijske naknade, gubitka klijenta, rodne raznolikosti upravnog odbora i mnogih drugih čimbenika na revizorsku ocjenu stvarnog kontinuiteta poslovanja (tzv. going concern). Kod nas utjecaj tih čimbenika još nije istražen. Vjerojatno je to posljedica nedovoljnog pridavanja značaja ulozi revizora u ocjeni ove pretpostavke kao i samoj reviziji koja se još uvijek promatra u kontekstu zakonske obveze, a ne kao potreba poduzeća i važna pretpostavka poduzetništva.

Stoga bi i ovaj rad, u kojem je istaknut značajan utjecaj jednog aspekta korporativnog upravljanja, kao što je učinkovitost revizijskog odbora, na revizorsku ocjenu stalnosti

poslovanja mogao biti poticaj za buduća istraživanja. U ta istraživanja mogu se uključiti i neki drugi aspekti korporativnog upravljanja ali i mnogi drugi čimbenici koji su u međunarodnim studijima prepoznati kao signifikantni, a sve u svrhu kvalitetnijeg razumijevanja revizorske ocjene vremenske neograničenosti poslovanja.

Istraživanje utjecaja tih čimbenika osobito je važno u našim uvjetima u kojima kvaliteta financijskog izvještavanja još nije dosegla zadovoljavajuću razinu i u kojima regulatorni okvir ne daje jasne odrednice i kriterije za ocjenu ove temeljne računovodstvene pretpostavke pa su u praksi moguće manipulacije i pogreške koje negativno utječu na povjerenje korisnika financijskih izvještaja.

SAŽETAK

Cilj ovog rada je ukazati na važnost pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja u revizorskoj teoriji i praksi, te analizirati determinante utjecaja na revizorsku procjenu ove temeljne računovodstvene pretpostavke. U tu svrhu, primjenom dviju analiza, provedeno je istraživanje i to na uzorku poduzeća koja su kotirala na hrvatskom tržištu kapitala tijekom 2017. i 2018. godine. Univarijatna analiza ukazala je na statističku značajnost pokazatelja zaduženosti, profitabilnosti i nenovčanih obračunskih kategorija za revizorsku procjenu vremenske neograničenosti poslovanja. Rezultati multivarijatne analize pokazali su da je samo tradicionalni pokazatelj zaduženosti statistički značajana varijabla koja utječe na revizorsko izražavanje sumnje u sposobnost vremenski neograničenog poslovanja poduzeća. Međutim, osim utjecaja tradicionalnih financijskih pokazatelja, u ovom radu željelo se istražiti i u kojoj mjeri učinkovito korporativno upravljanje, iskazano kroz rad revizijskog odbora, utječe na vjerojatnost revizorske procjene ove temeljne računovodstvene pretpostavke. Istraživanjem je utvrđeno da učinkovitost revizijskog odbora statistički značajno utječe na revizorsko izražavanje mišljenja o primjerenosti pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja. Na taj način istaknuta je važnost revizijskog odbora, kao nadzornog mehanizma korporativnog upravljanja, koji pozitivno utječe na stupanj kvalitete eksterne revizije i uspješnost korporativnog upravljanja, što posljedično rezultira i pozitivnim utjecajem na revizorsku procjenu analizirane računovodstvene pretpostavke.

Ključne riječi: pretpostavka vremenske neograničenosti poslovanja, financijski pokazatelji, učinkovitost revizijskog odbora, revizorska procjena vremenske neograničenosti poslovanja

SUMMARY

The aim of this paper is to point out the importance of the assumption of going concern in auditing theory and practice, and to analyze the determinants of the impact on the audit assessment of this basic accounting assumption. For this purpose, by applying two analyzes, a research was conducted on a sample of companies listed on the Croatian capital market during 2017 and 2018. Univariate analysis indicated the statistical significance of the indicators of indebtedness, profitability and total accruals for the audit assessment of going concern. The results of the multivariate analysis showed that only the traditional indicator of indebtedness is a statistically significant variable that affects the auditor's expression of doubt in the ability

of the company going concern. However, in addition to the impact of traditional financial indicators, this paper sought to explore the extent to which effective corporate governance, expressed through the work of the audit committee, affects the likelihood of an audit assessment of this underlying accounting assumption. The research found that the effectiveness of the audit committee has a statistically significant effect on the auditor's expression of opinion on the appropriateness of the assumption of going concern. Thus, the importance of the audit committee was emphasized, as a supervisory mechanism of corporate governance, which positively affects the degree of quality of external audit and the success of corporate governance, which consequently results in a positive impact on the audit assessment of the analyzed accounting assumptions.

Key words: going concern assumption, financial indicators, efficiency of the audit committee, audit assessment of going concern

LITERATURA:

1. Altman, E. I. (1968): Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy. *The Journal of Finance*, 23 (4), str. 589-609.
2. Aljinović Barać, Ž. (akademska godina 2019/20): Računovodstvo novčanih tijekova: skripta. Ekonomski fakultet Split.
3. Aljinović Barać, Ž., Belak, V. (2007): Business excellence (BEX) indeks - za procjenu poslovne izvrsnosti tvrtki na tržištu kapitala u Republici Hrvatskoj. *Računovodstvo, revizija i financije*, br. 10, str.15-25.
4. Beams, J., Yan, Y. (2015): The effect of financial crisis on auditor conservatism: US evidence, *Accounting Research Journal*, 28 (2), str. 160-171.
5. Beaver, W. H. (1966): Financial Ratios as Predictors of Failure. *Journal of Accounting Research*. 4 (3). str. 71-111.
6. Belak, V. i Vudrić, N. (2012): Osnove suvremenog računovodstva. BELAK EXCELLENS d.o.o., Zagreb.
7. Berket, N. (2011): Analiza pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja, Diplomski rad, Ekonomski fakultet Split.
8. Brekalo, F. (2007): Revizija financijskih izvještaja. 2. izd. Zagreb: Zgombić & Partneri.
9. Carcello, J. V., Neal, L. N. (2000): Audit Committee Composition and Auditor Reporting, 75 (4), str. 453-467.
10. Chapple, L., Kent, P., Routledge, J. (2012): Financial Markets and Corporate Governance Conference, str. 1-31.
11. Currie Masyitoh, O., Adhariani, D. (2010): The analysis of determinants of going concern audit report. *Journal of Modern Accounting and Auditing*, 6 (4), str.26-37.
12. Deakin, E. B. (1972): A Discriminant Analysis of Predictors of Business Failure. *Journal of Accounting Research*, 10 (1), str. 167-179.
13. Edmister, R. O. (1972): An Empirical Test of Financial Ratio Analysis for Small Business Failure Prediction. *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 7 (2), str.1477-1493.
14. Filipović, I. (2009): Revizija. Sinergija nakladništvo d.o.o. Zagreb.
15. Feldmann, D., Read, W. J. (2013): Going-concern audit opinions for bankrupt companies – impact of credit rating, *Managerial Auditing Journal*, 28 (4), str. 345-363.

16. Grujić, M. (2017): Analiza revizorove procjene vremenske neograničenosti poslovanja, Diplomski rad, Ekonomski fakultet Split.
17. Halmi, A. (1999): Temelji kvantitativne analize u društvenim znanostima. Zagreb: Alinea.
18. Mo, P. L., Rui, O. M., Wu, X. (2015): Auditors' Going Concern Reporting in the Pre- and Post-Bankruptcy Law Eras: Chinese Affiliates of Big 4 versus Local Auditors. *The International Journal of Accounting*, 50 (1), str. 1-30.
19. Narodne novine, (2011): Međunarodni računovodstveni standard 1, Narodne novine d.d. Zagreb, br 136/09.
20. Narodne novine, (2016): Međunarodni revizijski standard 570 (izmijenjen), Narodne novine d.d. Zagreb br. 107/ 16.
21. Narodne novine, (2016): Međunarodni revizijski standard 705 (izmijenjen). Narodne novine, d.d. Zagreb br. 107 /16.
22. Narodne novine, (2015): Zakon o računovodstvu, Narodne novine d.d. Zagreb br.78/15.
23. Narodne novine, (2017): Zakon o reviziji, Narodne novine d.d. Zagreb br. 127 /17.
24. Ohlson, J. A. (1980): Financial Ratios and the Probabilistic Prediction of Bankruptcy. *Journal of Accounting Research*. 18 (1), str.109-131.
25. Ojeka, S., Iyoha, F., Obigbemi, I. F. (2014): Effectiveness of Audit Committee and Firm Financial Performance in Nigeria: An Empirical Analysis. *Journal of Accounting and Auditing: Research and Practice*, str. 1-12.
26. Okpala, K. E. (2012): Audit committee and integrity of financial statements: A preventive mechanism for corporate failure. *Australian Journal of Business and Management Research*, 2 (8), str. 32-40.
27. Pervan, I., (2017): Predviđanje stečaja – sme proizvodna poduzeća u Hrvatskoj. *Zbornik radova Veleučilišta u Šibeniku*, br. 3-4, str. 33-45.
28. Pervan, I., Filipović, D. (2010): FP-RATING-model za predviđanje (in)solventnosti poslovnih partnera. *Računovodstvo, revizija i financije*. br. 7, str. 92-96.
29. Pervan, I. i Kuvek, T. (2013): The relative importance of financial ratios and nonfinancial variables in predicting of insolvency, *Croatian Operational research Review*, 13 (4), str. 187-197.
30. Rozga, A. (2006): Statistika za ekonomiste. 4. izd. Split: Ekonomski fakultet.

31. Sever Mališ, S. i Keglević Kozjak, S. (2016): Revizorova i menadžmentova procjena vremenske neograničenosti poslovanja poduzeća u predstečaju. *Ekonomski pregled*, 67 (4), str. 328-349.
32. Šarlija, N., Penavin, S., Harc, M. (2009): Pregledni rad: Predviđanje nelikvidnosti poduzeća u Hrvatskoj, *Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu*, br. 2, str. 21-36.
33. Škeljo, K. (2000): Istraživanje mogućnosti primjene Altmanovog modela u hrvatskom gospodarstvu, Magistarski rad, Ekonomski fakultet Zagreb.
34. Tušek, B., Filipović, D., Pokrovac, I. (2008): Uloga revizijskog odbora u povećanju eksternih i internih mehanizama korporativnog upravljanja. *Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu*, 6 (1), str. 223-240.
35. Tušek, B. i Žager, L. (2008): Revizija. 3. izd. Zagreb: HZRIFD.
36. Vanstraelen, A. (1999): The Auditor's Going concern Opinion Decision: A Pilot Study, *International Journal of Auditing*, 3, str. 41-57.
37. Vuko, T. (akademska godina 2018/19): Revizija: skripta. Ekonomski fakultet Split.
38. Vuko, T., Maretić, M., Čular, M. (2015): The Role and Effectiveness of Audit Committee in Corporate Governance of Credit Institutions, *International Journal of Economics and Management Engineering*, 9 (4), str. 1073-1077.
39. Zavgren, Ch. V., Friedman, G. E. (1988): Are Bankruptcy Prediction Models Worthwhile? An Application in Securities Analysis. *Management International Review*, 28(1), str.34-44.
40. Zenzerović, R. i Peruško, T. (2006): Kratki osvrt na modele za predviđanje stečaja. *Ekonomska istraživanja*, 19 (2), str. 132-151.
41. Zenzerović, R. (2007): Analitički postupci – instrument revizora u ocjeni vremenske neograničenosti poslovanja. *Ekonomska istraživanja*, 20(2), str. 62-75.
42. Zenzerović, R. (2008): Revizorsko razmatranje problematike vremenske neograničenosti poslovanja. *Računovodstvo, revizija i financije*, br. 3, str. 101-115.
43. Žager, L., Sever Mališ, S., Brozović, M. (2018): Revizijski odbor kao čimbenik kvalitete eksterne revizije. *Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*.
44. Žager, L., Žager, K., Sever, S. i Mamić Sačer, I. (2008): Analiza financijskih izvještaja. 2. izd. Zagreb: Masmedia.
45. <http://www.revizorska-komora.hr/>
46. <http://rgfi.fina.hr/>
47. <http://zse.hr/>

POPIS TABLICA

Tablica 1: Vrste modificiranih mišljenja.....	27
Tablica 2: Primjeri događaja ili okolnosti koji mogu uzrokovati značajnu sumnju u mogućnost nastavka vremenske neograničenosti poslovanja.....	33
Tablica 3: Struktura uzorka prema nacionalnoj kasifikaciji djelatnosti.....	45
Tablica 4: Pregled korištenih varijabli.....	46
Tablica 5: Razine učinkovitosti revizijskog odbora.....	49
Tablica 6: Deskriptivna statistika kvantitativnih varijabli.....	49
Tablica 7: Deskriptivna statistika dummy varijable Veličina revizorskog društva	49
Tablica 8: Deskriptivna statistika dummy varijable Revizorska procjena vremenske neograničenosti poslovanja.....	50
Tablica 9: Rezultati t-testa nezavisnih uzoraka.....	52
Tablica 10: Rangovi varijabli prema revizorskoj procjeni vremenske neograničenosti poslovanja.....	53
Tablica 11: Rezultati Mann-Whitney U-testa.....	53
Tablica 12: Rezultati izračuna Pearsonovog koeficijenta korelacije.....	55
Tablica 13: Ispitivanje postojanja problema multikolinearnosti.....	56
Tablica 14: Varijable uključene u model.....	57
Tablica 15: Omnibus test koeficijenata modela.....	58
Tablica 16: Pokazatelj protumačenosti modela.....	58
Tablica 17: Hosmer - Lemeshow test.....	58
Tablica 18: Točnost klasifikacije modela.....	59
Tablica 19: Usporedba rezultata provedenih analiza.....	59

POPIS SLIKA

Slika 1: Faze procesa revizije finansijskih izvještaja.....	24
Slika 2: Pokazatelji analize finansijskih izvještaja.....	38